Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 280 (11177) | 1979 чылдың декабрь 6, четверг | 1925 чылда үнеде-ттингеН | Өртээ 2 коп.

ӨӨНҮКТЕРИНЧЕ ААЛДААШКЫН

СОФИЯ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко Болгарияның Компартиязының ТК-зының чалаанын ёзугаар ында чөруп турар аайы-биле декабрь 4-те болгар найысылал-биле танышиан, ооң уран чурумалдыг черлерин, чаа чурттал-га баштыңнарының районнарын эргип келген.

Г. Димитровтуң мавзолейинге болгаш В. И. Ленинге хоорайның дал ортузунда бедип үнген тураскаалга К. У. Черненко чечектер салган.

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

БЕРЛИН. (СЭТА). Германиянын Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чингине секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккериң СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле ужуражыышкыны декабрь 4-те Берлинге болган.

ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразында акы-дүнмалышкы харылзаалардың политика, экономика болгаш культура амыдыралының бүгү талаларында шапкын болгаш чеденишкиниг хөгжүп турарына беседа үезинде сеткил ханыышкыны илергейлеттинген. Ийи чурттуң аразында кады ажылдажылганы улам ыцай сайзырангайжыдарынга болгаш ханыладырынга чаа күчүлүг идигни республиканың тургустунганының 30 чылын холбаштыр СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштадыр совет партия-чазак делегациязының ГДР-ге албаниың найыралчы аян-чоруу берген деп демделээн.

Делегейниң чугула айтырыгларын дугайы санал-оналдар солчуушкыны база болган. Дүшкүүрлүг чоруктуг чавырыл. дырарынче, боо-чепсекти эмдере бүдүрерин шеглээринче болгаш тайбынны быжыглаарынче угланмышкынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың үзел-болалдарының бүрүн чаңгыс эптин база дагын бадыткаттынган.

Европага айыл чок чоруктуң айтырыгларынче онза кичээнгейни салган. Ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг чепсээнин чал девирлерин иптередир талазы-биле, НАТО-ның сураглыг планнарын моон-биле холбаштыр чаңгыс аай буруу шаап, социалистиг чурттарның айыл чок чоруун хандырарынга бүгүле эргежок чугула чүүлдерин Варшава керээзинин өске күрүнелери-биле кады кылыр деп шинтиирлиг чоруу илергейлеттинген.

Беседа чүректің ханыындан эш ёзузунун байдалынга эрткен.

ХООЙЛУ-ДҮРҮМ БОЛГАШ КОРУМ-ЧУРУМ КАМГАЛАЛЫНДА

Чурттуң иштики херектер органнарының удуртур ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы—семинары декабрь 4-те Москвага болуп эрткен. Оон каржикчилери бо чыл дургузунда ажылдың түңнелдерин үндүрген, СЭКП ТК-ның ноябрь (1979 чыл) Пленумунга Л. И. Брежневтин чугаазынга «Корум-чурум камгалалының талазы-биле ажылды экижидер болгаш хоойлу-дүрүм үрээр чоруктар-биле демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының негелделеринге холбаштыр иштики херектер органнарының сорулгаларын чугаалашкан.

ССРЭ-ниң иштики херектер министри армия генералы Н. А. Щелоков илеткел кылган.

Чөвүлел хурал-семинарның ажылынга СЭКП ТК-ның административтиг органнар кил. дизиниң эргелекчизи Н. И. Савинкин, ССРЭ-ниң Чингине прокурору Р. А. Руденко, ССРЭ-ниң юстиция министри В. И. Теребилов, өске-даа албан черлериниң удуртукчулары киришкен.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛ КЕЖЭЭЗИ

Дүүн СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга совет-моол найыралдың чанчыл болган кежээзи эрткен. Аңаа партия болгаш совет ажылдакчылар, улус ажыл-агыйының мурнакчылары, Кызыл хоорайда күш-ажылчы коллективтерниң төлээлекчилери болгаш Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаандан келген аалчылар киришкен.

Кежээни Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу ажыткан. Болдуун чугаазынга ол социалистиг ийи күрүнелерниң — ССРЭ биле Моолдуң аразында быжыгын турар найыралдың, дешилгеннин оруу-биле оларның чедишкиниг кады ажылдажылгазының айтырыгларын илереткен. Тыва биле МАР-ның кожа аймактарының аразында харылзаалар чылдын-на хөгжүп турар. Бот-боттарынче аалдажып барышыышаан, мурнакчы дуржулганы солчуп, бот-боттарынга дузалашпышаан, акы-дүнма ийи республиканың ажылчы чоннары социализм болгаш коммунизим тургузуушкынынга чаа-чаа „чедишкиннерни чедип ап турарлар.

— Совет Эвилели — бистиң улуг ажывыс болгаш шылгаттынган, шынчы өөнүүвүс—деп, МАР-ның Убса-Нур аймаанын делегациязының төлээзи Серен Наммит кежээге чугаалаан. Үр үеле найырал Моолду кожазы Тыва-биле, бүгү-ле совет республикалар-биле харылзаштырып турар.

Кызылдың күш-ажылчы мурнакчы коллективтериниң төлээлекчилери кежээге түве чугаалаш, моол-совет найыралдың дугайында чылыг сөстерни чугаалаан.

Тудуг ажылының допчулалы

БҮГҮ КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭР

Беш чылдың дөртку чылының календарының сөөлгү хүннери чоруп турар. Республиканың тудуг организацияларының планнарының болгаш социалистиг хүдээлгелериниң салым-чолун шиитпирлээр дүшкүүрлүг хүннер эгелээн. Дыка хөй тудуг организациялары, тус-тус тудугжулар-даа чылды чеденишкиниг доозар чыгаан. 81-ги ТЭ-де Н. П. Купповтун, 48-ки ТЭ-де — Р. Ф. Григоровичиниң, М. С. Сафроновың, Е. С. Бизяевың, 62-ги КМК-да — А. А. Черепановың, 741-ги КМК-да—Ш. С. Күжүгеттің болгаш өскелериң-даа бригадалары беш чылдың дөрт чылдарының планын дуусаадан эрте күүсеткен. Садыг министерствозунуң септелге-тудуг эргелелиниң тудугжулары 1979 чылдың кол кереэ. лиг ажылдар талазы-биле тудуг-монтаж, септелге планын күүседипкен. «Тыва көдээ тудуг» трестиң 741, 957 болгаш 1317 дугаарлыг көжүп чоруур механизастаттынган колонналары, «Сельэлектростройнуң» ТМЭ-зи, 624-кү ТКМК, 3-кү ОТЭ болгаш «Тыва суг тудуг» трестиң ТМЭ-зи 1979 чылдың күрүне планын күүседириниң кырында келген. 81-ги ТЭ, «Кызыл үлептүр тудугнуң» ТЭ-зи «Тыва көдээ тудуг» трестиң 62-ги КМК-зы, «Тыва суг тудуг» трестиң 1-ги, 2-ги КМК-лары болгаш өске-даа тудуг организациялары эрткен чылдың чогуур үезинге бодаарга, тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлинин немелде өзүлдезин чедип алган.

Сукпак суурда 12 мүн баш хаваан турар комплекс, «Россия» совхозта мыйыстыг бода мал фермазы, Кызыл хоорайда уксаажыдылга станциязы ышкаш ындыг, улуг-улуг бүдүрүлге тудугларының тудуг-монтаж ажылдары дооступ турар. Кызыл хоорайда 280, Чаа Шагаан-Арыгда — 140 олуттуг уруглар садтарын дужаарынга белеткеп турар. Чаа Чаа-Хөлде 784 олуттуг школаның өөредилге корпузунуң тудуу доостур чыгаан. Чаа Шагаан-Арыгда чунар-бажың, хеп чуур черлер комбинадының, «Ак-Туруг» совхозта септелге-механиктиг мастерскаяның, Кызыл хоорайда 250 олуттуг № 3 столоваяның болгаш өске-даа тудугларының тудуг-монтаж ажылдары сөөлзүрел келген.

Ооң-биле кады дыка хөй тудуг организацияларының планныг даалгаларны күүсетпейн турарын айтыр херек. Ооң түңнелинде капитал салыышкыннарын ажылаарының болгаш кол фондуларны ажыглалга киирериниң планын республика киитизи-биле күүсетпээн, «Шагонартяжстрой», «Тыва тудуг», «Тыва суг тудуг» трестериниң тудуг организацияларында, Сельхозтехниканың күркомитединиң септелге-тудуг эргелелинде, Тываның автоэргелелиниң КМК-зында, ССРЭ-ниң Энергетика министерствозунуң 2-ги, 3-кү КМК-ларында болгаш өске-даа черлерде күрүне планынын күүселдезинин көргүзүглери куду бооп турар. Каа-Хем суурда чылдыга комбинады, республика найысылалында 400 автомашинага гараж, Арадан—Шивилиг болгаш Чадаана — Хандагайты аразының автооруктары, Кызыл-Мажалыктың сүт заводу дээн ышкаш бүдүрүлге болгаш культура-амыдыралдың өске-даа тудугларынга дыка хөй акша-хөрөңгини чедир шингээтпээн бооп турар. Кызыл, Өвүр, Улуг-Хем болгаш Таңды районнарда кол фондуларны ажыглалга киирип турарының байдалы дүвүренчиг.

Чаа тудугларны төлевилелсмета документациялары, дериг-херекселдер болгаш материалдар-биле хандырарында үзүктелиншкиннер болгаш четпестер капитал тудугнуң байдалына багай салдарны чедиргени база билдингир болбайын аан. Бо чылдың 11 айларында 19,5 млн. санныг түүйбуну, 7,9 мүн кубометр эптээр демир-бетон кылыгларын, 1,7 мүн тонна чугайны тудугжулар чедир албаан.

Дыка хөй тудуг организацияларында социалистиг чарышты чогуур негелдезинге чедир организаставаан, күш-ажылды организастаарында четпестерни узутмаваан болгаш материал-техниктиг база кижи курлавырларын тоо-бидардын, ажыл-агыйжы эвес, тотчеглекчи чоруктарга удур демиселди күштелдирбейн турар ужурундан үстүнде четпестер болдунуп турар.

Үлетпүр бүдүрүлгенин, чурттарының, культура-амыдыралдың, кадык камгалалының чырыдыышкынның дыка хөй тудугларын чыл төнчүзүнге чедир ажыглалга киирер улуг сорулга республиканың тудугжуларының мурнунда туруп турар. Тудуг планын чедишкиниг күүседир дизе, тудуг организацияларының партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары социалистиг чарышты улам калбартыр, тудуг коллективтеринге, бригадаларга болгаш тус-тус кижилерге тодаргай даалганы бээр, күш-ажылды тодаргай организастаар ужурлуг.

1979—1980 чылдарның кышкы үезинде малдың баш санын болгаш ооң чаш төлүн менди камгалап алырын хандырар дээш Тыва АССР-ниң районнар, совхозтар, бригадалар, фермалар коллективтериниң болгаш мал ажылының ажылдакчыларының социалистиг чарыжының

НЕГЕЛДЕЛЕРИ

СЭКП ОБКОМУНДА, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ПРОФОБЛЧӨВҮЛЕЛДЕ БОЛГАШ ВЛКСМ ОБКОМУНДА

1979—1980 чылдарның кышкы үезинде малдың баш санын болгаш ооң чаш төлүн менди камгалап алырын хандырар дээш мал ажылының ажылдакчыларының социалистиг чарыжын организастаар дугайында доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алганнар.

1979—1980 чылларның кыжынында малдың баш санын болгаш оон чаш төлүн долузу-биле менди камгалап алырын хандырар дээш районнар, совхозтар, бригадалар, фермалар коллективтериниң болгаш республиканың мал ажылының бүгү ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарышты организастаарын хүлээп алдынган доктаалда айыткан.

Малдың баш санын болгаш чаш төлүн камгалап алырын хандырар талазы-биле районнарның болгаш совхозтарның социалистиг чарыжының түңнелдерин квартал санында, 1980 чылдың январь 1-де, апрель 1-де база сөөлгү түңнелдерин июль 1-де үндүрер. Бригадалар болгаш фермалар коллективтериниң ортузунга база ол ышкаш республиканың мал ажылының бүгү ажылдакчыларының аразында чарыштың түңнелин 1979 чылдың октябрь 1-ден 1980 чылдың июль 1-ге чедир үеде чаңгыс катап үндүрер.

СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкому болгаш райкомнары, ВЛКСМ райкомнары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары чарыштың негелделерин совхозтар, бригадалар, фермалар коллективтеринге, мал ажылының бүгү ажылдакчыларынга тайылбырлап чедиргеш, оларның ортузунга социалистиг чарышты дээштиг калбартыр ужурлуг. Бригадалар, фермалар коллективтериниң, мал ажылының ажылдакчыларының чарыжының түңнелдерин ай санында үндүрер.

1979—1980 чылдарның кышкы үезинде малдың бүгү хевирлерин болгаш чаш төлүн эң хойу-биле камгалап ап, эрткен чылдың ол үезинде турганы-биле деңнээрге, малдың баш санының эң бедик немелде өзүлдезин чедип алган районнарны, совхозтарны, хойжу бригадаларны, фермаларны, мал ажылының специалистерин болгаш мурнакчыларын социалистиг чарышка тиилекчилер кылдыр саналаар.

1979 чылдың октябрь 1-ден 1980 чылдың июль 1-ге чедир үеде түңнелдерни үндүрүп тура, дараазында көргүзүглерден эвээш эвес болганда шаңнап-мактаарын доктаалдыр.

Районнарның болгаш совхозтарның көргүзүглери

1978—1979 чылдарның ол-ла үезинде турганына деңнээрге, малдың баш санының немелде өзүлдезинин хуузу.

	район	совхоз
Мыйыстыг бода мал	5,5	8
ооң иштинде инектер	5	6,5
Хойлар болгаш өшкүлер	7	9
Хаваннар	15	20
	(Улуг-Хем район —10)	(ҮТКА 25 чылы» совхоз — 10)
Малдың өске хевирлери	5,5	8

Кыштаглаашкынның эгезинде 1979 чылдың октябрь 1-де турганынга деңнээрге, малды камгалап алганының хуузу

Улуг хойларны болгаш өшкүлерни камгалап алганы	97	98
Мыйыстыг бода малды болгаш малдың өске-даа хевирлерин камгалап алганы	97	98
Чаш төлду менди камгалааны болгаш онаштыр алган төл	100 башка	
Бүгү алдынган чаш төлге онаштыр 1979 чылдың IV кварталында база 1980 чылдың бирги чартыында төрүттүнген бызааларны камгалап алганы	98	98
1979 чылдың октябрь 1-де турган төрүүр 100 башка онаштыр алдынган хураганнар болгаш анайлар	85	90

ФЕРМАЛАР, БРИГАДАЛАР БОЛГАШ ТУС-ТУС МАЛЧЫННАРНЫҢ КӨРГҮЗҮГЛЕРИ

	Камгалап алганының хуузу		
	Мыйыстыг улуг бода малды, хойну болгаш өшкүнү, аңтарны, ниттерни, хаваннарны	1979 ч. IV кв. база 1980 ч. I чартыында төрүт. бызаларны, хаваан ооларын, 1980 ч. төрүт. кулуннарны, ивиг анайларын, бодаганнарны	1980 ч. окт. 1-де турганы-биле 100 башка онаштыр алган төл болгаш чаңгыс төрүүлгеен алган хаваан ооларын
Фермалар, бригадалар			
Сүт-бараан фермазы	99,5	99	—
Эт угланыышкынныг мал фермазы	99	98	—
Хойжу бригада	98	—	97
Хаваан фермазы	98	90	—
Малчыннар			
Хойжулар	99	—	105
СБФ инек кадарчылары болгаш бызаа ажаакчылары	99,5	99	—
СБФ саанчылары	100	100	—
Эт угланыышкынныг фермаларының болгаш коданнарның инек кадарчылары болгаш бызаа ажаакчылары	99	99	—
Чылгычылар, ивижилер, тевежилер	99	99	75, 85, 45
Хаваан ажаакчылары	98		

Кол төрүүр хаваан бүрүзүнге онаштыр 10, шенеделге турган болгаш чаңгыс удаа ооладаан хаваан бүрүзүнге онаштыр 6 хаваан ооларын

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭР ЦЕХТЕРИНИҢ ОПЕРАТОРЛАРЫНЫҢ, МАЛ АЖЫЛЫНДА АЖЫЛДАП ТУРАР МЕХАНИЗАТОРЛАРНЫҢ БОЛГАШ ЧОЛААЧЫЛАРНЫҢ КӨРГҮЗҮГЛЕРИ

— Мал чеми белеткээр цехтериниң, агрегаттарның операторлары, кышкы үеде мал чеми белеткеп, сөөртүп, мал чемни болбаазырады ажылдап турар болгаш далбый тыртып турар механизаторлар, суг сөөртүр машиналар чолаачылары, фуражир ажылчыннар, бир эвес оларның харыылап турар фермалары, коданнары болгаш бригадалары оларга онааган көргүзүглерин чедишкиниг күүседиптер болза, социалистиг чарыштың тиилекчилеринге саналыр.

ТҮҢНЕЛДЕРНИ ҮНДҮРЕРИ БОЛГАШ ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ШАҢНАП-МАКТААРЫ

Малды чидириг чок камгалап алыры дээш районнар болгаш ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштың түңнелдерин январь 1-де болгаш апрель 1-де үндүрер.

Малды чидириг чок камгалаары, чаш төлду бүрүн алыры болгаш менди доруктурары дээш социалистиг чарыштың түңнелин, бригадаларын, фермаларының болгаш тус-тус малчыннарның ажылының түңнелдери-биле кады 1980 чылдың июль 1-де үндүрер.

Малды чидириг чок камгалап алыры дээш социалистиг чарыштың тиилекчилеринге дараазында шаңналарны тыпсыры доктаадыр:

1980 чылдың январь 1-де болгаш апрель 1-де үндүрген түңнелдер ёзугаар бирги черни алган районга база совхозка СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдің болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктары, бирги чергениң диплому-биле кады районга 300 рубльдің, совхозка 200 рубльдің акша шаңналын тыпсыр.

1980 чылдың июль 1-де үндүрген сөөлгү түңнелдер ёзугаар бирги черни алган районга — шилчиир Кызыл тукту, бирги чергениң дипломун болгаш 700 рубль түңнүг акша шаңналын, ийиги черни эялээн районга ийиги чергениң дипломуби-биле кады 500 рубль түңнүг акша шаңналын тыпсыр.

Бирги черни эялээн совхоз коллективинге шилчиир Кызыл тукту, бирги чергениң дипломун тывыспышаан, фондудан ангыда бир автобусту садар, ийиги черни эялээн ийи коллективке ийиги чергениң дипломун тыпсыр болгаш оларның кайызынга-даа фондудан ангыда чиик машинаны садар, үшкү черни алган ийи коллективке үшкү чергениң дипломун тыпсыр болгаш кайызынга-даа фондудан ангыда чүк машинаны садар.

Айыттынган көргүзүглерни дыка ажыр күүседкен мыйыстыг бода мал болгаш хаваан фермаларының база хойжу бригадаларының коллективтеринге бирги чергениң дипломнарын болгаш кайызынга-даа 50 рубльдің акша шаңналын, чарыштың негелделерин күүседкен бригадалар болгаш фермалар коллективтеринге бирги чергениң дипломун болгаш кайызынга-даа 100 рубльдің акша шаңналын тыпсыр.

Мал ажылының мурнакчыларын, чем цехтериниң операторларын, механизаторларын, чолаачыларны болгаш фуражирларны шаңнап-мактаарынга 1979—1980 чылдарның кыжында малдың баш санын болгаш ооң чаш төлүн менди камгалап алыры дээш социалистиг чарыштың тиилекчилериниң дипломнарын тургузар, тиилекчилерге тураскаал белектерин тыпсыр. Ооң ангыда оларны шаңнап-мактаары-биле дыштанылга бажыңнары бээр. ССРЭ-ниң хоорайларынга ая-чорук кылыр болгаш УАЧД баар путёвкаларны бээр.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ДОКТААМАЛ КОНТРОЛЬГА

Бүгү-ле чүвеге, ылаңгыя малчыннарга, шыңгыы шылгалданың үеви — кыш дүшкен. Ооң эгези 1979—80 чылдарның кыжы республиканың мал ажылдакчыларындан хөй күштү болгаш күүсениишкиннерни негээр дээрзин көргүскен. Тываның барын бүгү районнарында хар улуг чагган, баштайгызы дожаңналган болгаш сөөлгүлерин хат хөргүктеп каапкан. Ооң ужурунда чер одары кызырылган, орук-чиринте бергелер бар апарган.

Кыштың мындыг берге байдалы чүгле малчыннарны эвес, харын партия, ажыл-агый органнары-биле, хөй-ниити организациялары-биле кады улус депутаттарының чер-чер Советтериниң, оларның күүскомнарының, доктаамал комиссияларының сагыш човаашкыннарын болдуруп турар. Ынчангаш бүгү малдарны кыштан менди, хүр ажырары, оларның төл бүрүзүн менди алыры, продуктулуг чоруун кудулатпазы дээш боттуг хемчегларни районнар, суурлар болгаш көдээ Советтер, оларны күүскомнар ап турар. Мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер талазы-биле айтырыгны доктаамал комиссияларның, депутаттарның болгаш активтериниң калбак киржилгези-биле хынап, белеткээш, Барыын-Хемчик, Эрзин, Бии-Хем районнарның Советтериниң, барык-ла бүгү көдээ Советтериниң сессияларынга, күүском хуралдарынга чугаалажып көрген. Ол айтырыг бо хүннерде-даа Совет органнарының ажылында кол черни эзлеп турар.

Советтериниң сессияларының, күүском хуралдарының шиитпирлери болгаш оларга илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле чоруттунган ажылдар республиканың совхозтарының, оларның хөй-хөй фермаларының болгаш коданнарының кыштаглаашкынче организастыг киреринге, ооң моон соңгаар-даа чогумчалыг үргүлчүлээринге болгаш мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын кудулатпазынга улуг идиглиг болган. Харын моон ужурунда Бии-Хем районда «Хадың», Барыын-Хемчик районда «Шеңпээр», Чөөн-Хемчик районда «Большевик», Улуг-Хем районда «Улуг-Хая», Бай-Тайга районда «Бай-Тал», Эрзин районда «Нарын» болгаш өскедаа хөй ажыл-агыйларда кыштаглаашкын организастыг эгелеп, мал чемнериниң курлавырлары тургустунган, оран-савалар эки септеттинген болуп турар.

Ынчалзажок улус депутаттарының чамдык район, көдээ Советтериниң, көдээ ажыл-агый эргелелериниң кошкан удуртулгазындан болгаш контролюндан республиканың чамдык ажыл-агыйларында, ылаңгыя эвээш эвес фермаларда болгаш коданнарда мал кыштаглаашкынының амгы байдалында безин бергелер тургустунуп турар болгаш чамдык черлерде күш-ажылды организастааны чавыс деңнелде, сагылга-чурум кошкан, малдарны чемгерип, ажаап турары амгы негелделерге дүүшпес чоруктар илереп турар.

Бии-Хемниң районнуң «Өөк» совхозу малдарның өлүп, чидип, хораар чоруун хөй болдуруп, «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазы инектериниң ажаалда-хайгааралын баксыраткаш, сүт саалдазын кудуладып турда-ла, райкүүскном, ооң көдээ ажыл-агый эргелели, Аржаан көдээ болгаш Туран хоорай Советтериниң күүскомнары боттуг хемчегларни чогуур үе-шаанда албайн турган. Таңды районда Дуржулга станциязының Дүрген көдээ Советтиң мырыңай чоогунда фермазынга күш-ажылдың сагылга-чурумуу кошкаанындан каш хүн улаштыр сүт саалдазы кудулап, күрүнеге саттынмайн турда, күүском чогуур хемчег албаан, а райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелели СЭКП райкомунуң бюрозунуң ол фермада байдал дугайында мурнунда хүлээп алган доктаалының күүселдезин контрольга тургуспаан. Мындыг чижектер өске-даа ажыл-агыйларда ховар эвес.

Советтер бодунуң девисээринде бүдүрүлге, албан организация черлериниң ажылын удуртуп башкарар, дүүштүрер болгаш контрольдаар дээрзин Конституция үүлдериндe айыткан. Бо үүл, ылаңгыя мал ажылында эң харыысалгалыг үе —кыштаглаашкында чер-чер Советтериниң кол кичээнгейин совхозтарның мал ажылын чоруудуп турарынче угландырган турарын негеп турар-дыр. Ынчангаш малчын кодан, ферма болгаш бригада, семиотилге шөлү болгаш санитар-профилактика пунктузу бүрүзү көдээ, чамдык суур Советтериниң доктаамал хайгааралынга турар ужурлуг. Ону бүрүн болгаш ажыктыг боттандырарынга Советтериниң доктаамал комиссияларын, күүском кежигүннерин, фермаларда, бригадаларда, бөлүк коданнарда депутаттар бөлүктерин, постуларын, депутаттарны болгаш активтерни калбаа-биле кириштирер херек. Оларга малдың ажаалда-чемгерилгезин, мал чемнериниң каналгазын, малчыннарның чуртталга, садыг, медицина хандырылгазын хайгаарап, контрольдаарын, боттарының эрге-хүлээлгелериниң хемчээли-биле чогуур боттуг хемчегларни алырын дагзыры чугула. Моон-биле кады кыштаглаашкын айтырыында бар четпестер дугайында оларның киирген медээлери, оларны чайладыр талазы-биле боттуг саналдары чүгле медээлер болуп чытпайн, ол-ла черлеринге дораан сайгартынган, байдал эжиттингген турарын хандырары чер-чер Советтериниң, оларның күүскомнарының чугула сорулгазы болур.

Кыштаглаашкынның бүгү дургузунда малчынарның ажылхерекке харыысалгазын улам бедидери, оларның ниити болгаш күш-ажылчы сагылга-чурумун шыңгыырадыры, мал ажылынга болганчок-ла каража-когаралдарны таварыштыра бээр арагалаар, малын эзи ыдар, прогулдаар чоруктарны үндезини-биле чайладыры Советтериниң дорт хүлээлгези. Чаңгыс-даа ындыг таварылга эскертинмейн эртпес ужурлуг.

Ниитиниң малын кыштан хүр, менди ажырары, ооң төлүн бүрүн доруктуруп алыры, продуктулуун бедидери үүгле көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының эвес, харын республиканың бүгү чонунуң бирги чергениң чугула сорулгазы. Моон ужурунда улус депутаттарының район, хоорай, суур болгаш көдээ Советтериниң күүскомнары малчыннарга янзы-бүрү шеф дузазын чедиреринче, үнүүшкүннерни кылырынче бүдүрүлге, организация коллективтерин, тус-тус кижилерни эвилелдээри чугула. Бар бүгү күштерни, аргаларны чүгле чеп, ажыктыг болгаш тывынгыр ажыглап тургаш, ниитиниң малының хүр-менди ыыш ажарын хандырып болур дээрзин Совет бүрүзү барымдаалап ажылдаар ужурлуг.

Партийжи амыдырал

ПЛАННАР ҮСТҮҢ, КӨРГҮЗҮГ КУДУЛАП ТУРДА...

Республикада улуг ажыл-агыйларын бирээзи — «Барлык» совхозтуң экономиказынын хол адыры мал ажылы. Оон девискээринде одар-белчиир четчир мал чеми белеткээринге Барлыктың суггатыг ховузу база делгем. Амгы үеде ажыл-агыйда 28400 ажыг шээр болгаш бода мал бар. Ол болза онгу беш чылда совхозка турза чогуур малдың баш санынга дыка четпес. Бо чылын малдың баш саны эртken чылдыындан бичии өзүп, чаш төлүү алыры көвүдеме-даа, ол ниити деңнелге четпээн. Оон баш саны чыл келген тудум кызырдыл кел чыдары черле дүвүрээзиниг. Чижээ, 1972 чылда совхозка 38 мун шээр мал турган болза, ам 26400 баш чедир кызырылган. Ол-ла үеде бода малдың баш санында база өзүлде чок.

Күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар планын совхоз чыл санында күүсетпейн келген. Мал чеми белеткээр планны сөөлгү үш чылда база-ла күүсетпээн. А бо чылын планнар база үстүрүнге чедип турар. Күрүненим план даалгаларын күүседирй — ажыл-агый бүрүзүнге хоойлу болур. Барлыкчылар чүге чыл бүрү ону күүседип шыдаваы? План күүседир дээш совхозтуң удуртукчулары, ында партком кандыг хемчеглерни ап келгенил, чүнү чедир ажыглавайн турарыл? Бо дугайында совхозтуң бүгү коммунистериңи чоокта чаа эртken өтчеттуг хуралынга шыңгыы партийжи чугаа болган.

Өтчет ялетkелге ажыл-агыйнын кол-кол көргүзүглерин районнуң өске совхозтары-биле болгаш ниити районнуң көргүзүглери-биле деңнеп, совхоз өскелерден хожудап турарын коммунистерге дыңнаткан.

Эки ажылдап турар салбыр, бригада, тус-тус кижилер барда болза, продукция бүдүрелинин база ону күүнеге садарының планын күүсетпейн келгенин ялеткелчи мынчаар чугаалаан: «Кол чылдагаан төрүүр малдың бажы эвээжел турар, чаш малды чедир албайн, уксажыдылга ажылы багай тургустунганында. Бо талазы-биле совхозта кол зоотехник багай хемчег ап, кошкак ажылдап турар». План күүсетпейн турарының чылдагаанын мынчаар тайылбырлап болбас.

Мал бажы чүге эвээжел турарыл, уксажыдылга чүге багайыл? Мону ханы анализтеп көөр турган. Бо талазы-биле партком кандыг организастыг хемчеглерни чыл дургузунда ноябрь болгаш декабрь ортузунда ийи-ийи ажылдаан. Чижээ, 1972 чылда совхозка 38 мун шээр мал турган болза, ам 26400 баш чедир кызырылган. Ол-ла үеде бода малдың баш санында база өзүлде чок.

Күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар планын совхоз чыл санында күүсетпейн келген. Мал чеми белеткээр планны сөөлгү үш чылда база-ла күүсетпээн. А бо чылын планнар база үстүрүнге чедип турар. Күрүненим план даалгаларын күүседирй — ажыл-агый бүрүзүнге хоойлу болур. Барлыкчылар чүге чыл бүрү ону күүседип шыдаваы? План күүседир дээш совхозтуң удуртукчулары, ында партком кандыг хемчеглерни ап келгенил, чүнү чедир ажыглавайн турарыл? Бо дугайында совхозтуң бүгү коммунистериңи чоокта чаа эртken өтчеттуг хуралынга шыңгыы партийжи чугаа болган.

Өтчет ялетkелге ажыл-агыйнын кол-кол көргүзүглерин районнуң өске совхозтары-биле болгаш ниити районнуң көргүзүглери-биле деңнеп, совхоз өскелерден хожудап турарын коммунистерге дыңнаткан.

Эки ажылдап турар салбыр, бригада, тус-тус кижилер барда болза, продукция бүдүрелинин база ону күүнеге садарының планын күүсетпейн келгенин ялеткелчи мынчаар чугаалаан: «Кол чылдагаан төрүүр малдың бажы эвээжел турар, чаш малды чедир албайн, уксажыдылга ажылы багай тургустунганында. Бо талазы-биле совхозта кол зоотехник багай хемчег ап, кошкак ажылдап турар». План күүсетпейн турарының чылдагаанын мынчаар тайылбырлап болбас.

Мал бажы чүге эвээжел турарыл, уксажыдылга чүге багайыл? Мону ханы анализтеп көөр турган. Бо талазы-биле партком кандыг организастыг хемчеглерни чыл дургузунда ноябрь болгаш декабрь ортузунда ийи-ийи ажылдаан. Чижээ, 1972 чылда совхозка 38 мун шээр мал турган болза, ам 26400 баш чедир кызырылган. Ол-ла үеде бода малдың баш санында база өзүлде чок.

Күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар планын совхоз чыл санында күүсетпейн келген. Мал чеми белеткээр планны сөөлгү үш чылда база-ла күүсетпээн. А бо чылын планнар база үстүрүнге чедип турар. Күрүненим план даалгаларын күүседирй — ажыл-агый бүрүзүнге хоойлу болур. Барлыкчылар чүге чыл бүрү ону күүседип шыдаваы? План күүседир дээш совхозтуң удуртукчулары, ында партком кандыг хемчеглерни ап келгенил, чүнү чедир ажыглавайн турарыл? Бо дугайында совхозтуң бүгү коммунистериңи чоокта чаа эртken өтчеттуг хуралынга шыңгыы партийжи чугаа болган.

Өтчет ялетkелге ажыл-агыйнын кол-кол көргүзүглерин районнуң өске совхозтары-биле болгаш ниити районнуң көргүзүглери-биле деңнеп, совхоз өскелерден хожудап турарын коммунистерге дыңнаткан.

Эки ажылдап турар салбыр, бригада, тус-тус кижилер барда

Коммунистерниң бүдүрүлгеге авангардчы ролюн бедидер дугайында парткомнуң хуралдарыга чугаалашпаан, коммунистерниң партийжи даалгаларының күүселдезинин дугайында дыңнадыгларны доктаамал эвес ап келген. Планныг онаалдаарны, социалистиг хүлээлгелерни чедир күүсетпээн коммунистер база бар. Олардан партийжи негелде кошкак. Мал ажылында тускай эртемиңнерден оларның харысалгазын бедидер талазы-биле ажыл кошкак тургустуунган. Совхозта салбырлар эргелекчилериниң ажылдан үнер-кирер чоруу хөй.

Ажыл-агыйның чыл бүрүде күүнге мурнуга өрелиг болуп, план күүсетпейн турары коммунист удуртукчуларга кемчег хүлээдип турган бе дээрзиниң дугайында ялеткелге чаңгыс сөс-даа чок болган. Совхозта партийниң алды эге организацияларында, 6 партбөлүктерде шупту 135 коммунист бар. Олар ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында хаара туттунган. Партком, партия эге организациялары ол улуг күштү совхоз бүдүрүлгезинге долузу-биле ажыглап, план күүседиринге оларның авангардчы ролюн болур-чогуурубиле бедиткен болза, байдал өске турар ийик. План күүселдезинге чедир ажыглавайн турар курлавырларны тып, ялередир талазы-биле партком база-ла четпес ажылдаан. Бо талазы-биле айтырыгларны коммунистернин ниити хуралынга партком чугаалажып көрбээн. Коммунистерниң болуп эртken ниити беш хуралының үжү үстүү партия организацияларының доктаал шинтирлерин таныжарынга холбаштырган, а ийизинге хоойлу-дурум, корум-чурум камгалалының талазы-биле айтырыгларны чугаалашкан.

Планнар күүсетпейн турарын коммунист, саанчы Г. Куулар дүвүрээзин-биле чугаалаан, ам агитквартиралар дамчыштыр чоондаа саржаг садып алыр, ялгы-кеш кыргыыр талазы-биле организастыг хемчеглерни ап чорударының дугайында бодунуң саналын киирген.

Планныг даалгаларны күүседиринге хөй-ниити организацияларының ролюн, харысалгазын бедидер талазы-биле партком кошкак кичээнгей салып келген. Ажыл-агыйның девискээринде үш көдээ Совет бар. Норма-чижектен ажыр хөй мал тудуп турар хамаатылар хөй. Олардан мал садып ап болурунун бүгү-ле аргалары бар, ону көдээ Советтер эки организаставайн келген.

План күүседиринге, коллективтиң ажылынга социалистиг чарыш улуг рольдут. Ону эки вуста, өске салбырлар оон куду деңзилиг мал садар, а оларның бирээзиниң ортумак деңзизи үүле 35 кг. Мынчал турда мал бажы канчап өзер боор, эът планының күүсетпинмес чылдагаанын ол-дур.

Шынап-ла, совхозта күрүнеге садар малдың деңзизи куду: боданың бирээзи-ле 290 кг, а шээр мал 35 кг болуп турар. Ол ышкаш чыл бүрүде малдан ап турар чаш төлдүң бажы база эвээш. Чижээ, совхоз бо чылын төрүүр чүс баш инекке онаштыр 54 бызааны алган. Бо талазы-биле отчёт-учёт ам-даа саңдаргай, малдың өлүп хораары, ону самчыгдаар, иштики чарыгдаларга үндүрери база хөй. Ону болдурбазы-биле республиканың бүгү малчыннарына, механизаторларына СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чагаазы-биле шыңгыы хемчег алыры чугула.

Планнар күүсетпинмейн турарын коммунист, саанчы Г. Куулар дүвүрээзин-биле чугаалаан, ам агитквартиралар дамчыштыр чоондаа саржаг садып алыр, ялгы-кеш кыргыыр талазы-биле организастыг хемчеглерни ап чорударының дугайында бодунуң саналын киирген.

Планныг даалгаларны күүседиринге хөй-ниити организацияларының ролюн, харысалгазын бедидер талазы-биле партком кошкак кичээнгей салып келген. Ажыл-агыйның девискээринде үш көдээ Совет бар. Норма-чижектен ажыр хөй мал тудуп турар хамаатылар хөй. Олардан мал садып ап болурунун бүгү-ле аргалары бар, ону көдээ Советтер эки организаставайн келген.

План күүседиринге, коллективтиң ажылынга социалистиг чарыш улуг рольдут. Ону эки вуста, өске салбырлар оон куду деңзилиг мал садар, а оларның бирээзиниң ортумак деңзизи үүле 35 кг. Мынчал турда мал бажы канчап өзер боор, эът планының күүсетпинмес чылдагаанын ол-дур.

Шынап-ла, совхозта күрүнеге садар малдың деңзизи куду: боданың бирээзи-ле 290 кг, а шээр мал 35 кг болуп турар. Ол ышкаш чыл бүрүде малдан ап турар чаш төлдүң бажы база эвээш. Чижээ, совхоз бо чылын төрүүр чүс баш инекке онаштыр 54 бызааны алган. Бо талазы-биле отчёт-учёт ам-даа саңдаргай, малдың өлүп хораары, ону самчыгдаар, иштики чарыгдаларга үндүрери база хөй. Ону болдурбазы-биле республиканың бүгү малчыннарына, механизаторларына СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чагаазы-биле шыңгыы хемчег алыры чугула.

Планнар күүсетпинмейн турарын коммунист, саанчы Г. Куулар дүвүрээзин-биле чугаалаан, ам агитквартиралар дамчыштыр чоондаа саржаг садып алыр, ялгы-кеш кыргыыр талазы-биле организастыг хемчеглерни ап чорударының дугайында бодунуң саналын киирген.

Планныг даалгаларны күүседиринге хөй-ниити организацияларының ролюн, харысалгазын бедидер талазы-биле партком кошкак кичээнгей салып келген. Ажыл-агыйның девискээринде үш көдээ Совет бар. Норма-чижектен ажыр хөй мал тудуп турар хамаатылар хөй. Олардан мал садып ап болурунун бүгү-ле аргалары бар, ону көдээ Советтер эки организаставайн келген.

План күүседиринге, коллективтиң ажылынга социалистиг чарыш улуг рольдут. Ону эки организаставарынга кол чүүл —оон ленинчи принциптериниң дээштинн, түүнелдерни деңнештирерин, мурнакчы дуржулганы иептередирин боттандырары болур. Оон бо чугула негелделерни совхозта эм-даа чедир боттандырбайн, ону өзү барымдаалап организастап турар. Мурнакчы хөйжулар Ооржак Датпаа, Монгуш Мочал, Соян Биче-оол, Дойбаа Кара-оол төрүүр чүс баш хойдан бо чылын 103-тен 112 хураганы камгалап алган. Оларның дуржулгазын өскелерге иептердир хемчеглерни албаан. Кижилер-биле ажыл кошкак, корум-чурум үрээр чорук көвүдеп турар.

Партийжи организастыг болгаш политмассалыг ёзмдык

— Бистиң бо черде хар база ылын дүштү. Даглар эвектерин тракторлар-биле далбыйлап ап тур бис. Хойларны хүндүс мээстерже одарладырга эки-дир—деп, хойжу Петр Монгушович Күдер чугаалады.

Петр Күдер ам 37 харлыг, 1965 чылдан бээр хойжулап келген. Ол сес класс доскаш, ада-иезинге дузалажып, малчыннар турган. Оон соонда боду кодан хөй хүлээп алган. Ам оон арга-дуржулгазы-даа улгатнан, хөй чылдарда улаштыр төрүүр 100 хойга онаштыр 90-дан 100 ажыг баш хураганнарны камгалап, өстүрүп келген.

Кызымаккай ажыл-ишчи Петр Күдер өөнүң ээзи Опуйлаа Седип-биле эрес-шудургу ажылдап турган, бо чылын бир дугаар төрүүр хойларның 100 бажынга онаштыр 91 хураганны онча-менди камгалап, доруктурган, бир хойдан-на 2 кг ажыг дукту кыргаан.

Дуржулгалыг малчыннар ажылдап келген чылдарында хүндүлел, мактал бижиктер-биле, хөрен демдектери-биле хөй удаа шаңнатканнар.

Эртенги үе. Хойлар кышкы одарже углай үнүп бар чор. Петр оларның соонда ылаштап чорупту. Эдлчеглиг берге шылгалда—малды ыштан хүр ажыларынга эрес-шудургу малчынга ажыл-ишчи чедиишкиннерни күзеп артым.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң хойжузу П. Күдер.

Авторнуң фотозу.

Чолаачының үлегери

Чадааваның райулетпур комбинадының хоочун чолаачызы Билик Байланович Докпак бодунда бижыглаан ЗИЛ—157 маркалыг автомашиназын 6 чыл улаштыр капитал септелге кылбайн, камныг эдилеп, туруш чокка ажылдап келген. Чадаана тайгазындан тудуг материалдары сөөртүр ажылдарга хүнүн-не ийи рейсти доктаамал кылгаш хүн үлүүн 130—140 хүү күүседип келген.

Дуржулгалыг чолаачы эртken он айларда чүүк сөөртүүнүн планын ажыр күүсетпишаан, 900 литр ажыг кыварчаар материалдың камналгазын алган. Чолаачы Б. Докпак эдилээн машиназының техниктиг ажаалдазын доктаамал кылыр, үзеп-чаап, чулгуп, камныг эдилеп келгениден оон машиназының даштыкы хевири бөзин чаа хевээр көстүр.

Онаашкан ажылынга кызымак, автомашиназынга камныг мурнакчы чолаачы Б. Докпак 1978 чылда дугуй камналгазы дээш немелде төлевирин алган. Дагдыныкчы чолаачы Билик Байланович Сарыг-Хөлүк тайгазындан чүдүк сөөртүүнүң темпизин улам-на дүргедеткен.

Б. Докпак бо чылдың планын хуусаа бетинде күүседири дээш социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

О. АРАКЧАА.

Чадаана хоорай.

СОВЕТ АТОМОХОДТАРНЫҢ БАШТЫҢЫ

МУРМАНСК. (СЭТА-ның корр. В. Белоусов). Делегейде баштайгы атомнуг ледокол «Ленинин» тудуп тургускандан бээр чээрби чыл болган. Ол шенедле хевирлиг кылдыр тургускан суднo чурттун далай флодунуң улуг корабльдеринге ядро энергиялыг тургузугларны ажыглаарының техниктиг үндезилелдерин тодарадырынга шинтирлиг улуг ужур-дузалыг болган.

Атомнуг күчүтеннің көстүп келгениниң ачызында Арктиканың далай оруктарынга эжиндириишкининиң хуусаалары элээн каш катап узаан. «Ленин» ледокол анаа ледоходтарның, дизель-электроходтарның дошка дүжүп бериптер, аткаарлаар черлерине торудбайн эрте бээр болган.

1961 чылдың күзүнүнде атомоходтуң бортундан бедик широтаның көжүп чоруур доштарынга ажылдаар «Сонгу полюс-10» деп эртем станциязын Арктиканың шингээдиишкининиң төөгүзүнде бирле дугаарында чедирерин боттандырган.

Ам, Арктиканың доштарын оон артык күштүг ледоколдар чара чүткүп турар апарганда безин, «Ленин» дош чарар атомнуг совет флоттуң баштыны боор артышаан. Чаа салгалдың атомоходтарын — «Арктиканы» болгаш «Сибирьни» ажыглап, ында ажылдап турар специалистер өөредилгениң школазын шуптузу «Лениннге» эрткен.

Ол алдарлыг болуушкунуун хүнүнге турааскаткан байырлыг хурал декабрь 3-те Мурманскиге болган. Аңаа хоорайның хөй-ниитизиниң төлөлекчилери келген. Алдарлаан судноның экипажының кежигүннери, чоокку хүннерде чаэрби дугаар ажиндириишкининче уперинге белеткенмишаан, күрүне ужур-дузалыг улуг сорулганы шинтирлээринге — Арктика бассейнин шингээдиринге, чурттун улус ажыл-агыйынга Кыдыкы Сонгу чүктүн бойдус курлавырларын ажыглаарынга боттарының төлепкиг улуун киирерине долу шинтирлиг.

ДҮРГЕДЕДИП ТУРГАЩ...

Кызыл районда «Тинлелге» совхоз келир часка чедир 40 трактор, хөй санныг комбайнар болгаш көдээ ажыл-агый машиналары септээр. Бо хүнде септелгеде 40 механизатор хаара туттунган. План өзүгаар бо чылдың дөртүү кварталында 16 трактор, 6 комбайн септээри көрдүнген.

Септелгениң чоруп турар байдалының дугайын совхозтуң МТМ эргелекчизи Базыр Ховалыг мынчаар чугаалап турар:

— Дөртүү кварталда септээр 16 тракторнуң 8-зин, 6 комбайнның 2-зин септеп доозуптувус, ам 3 комбайнны, 4 тракторну септелгеде тургускан. Чамдык механизаторлар көдээ ажыл-агый машиналарын септеп эгелээн. Септелге артык кезектер чогу-биле шуудавайн турар. «Сельхозтехника» каттыжышкынынга баарга ук кезектер чок боор. Ынчангаш бистерге берге байдалды таварыштырып турар. Ынчалза-даа квартал планын доозарынга бүзүреп турар бис. Планда көрдүнген бүгү-ле септеп болур техниканы февраль 23-те доозарын көрдүнген. Ук ажылдың темпизин дүргедедир талазы-биле чамдык хемчеглерни ап турар бис. Каңнакчы Седип-оол Хемчик, слесарь Начыр-оол Өндар, дарган Монгуш Сагаан-оол болгаш сонгу өзек септекчизи Кызыл-оол Донгак олар шалыпчы ажылдап, хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турарлар.

Бисте бир четпес чүве бар. Механизаторлар аразында социалистиг чарыштың негелдезин мынчага чедир ажылдап кылбаан. Бо талазы-биле совхозта профэвилелдиң ажылчын комитеди ону ажылдап кылыр болза, кижилериң сонуургалы өзер, ажылдың бүдүрүкчүлүү беднир апаар.

— Культурлуг дыштанылга, аъш-чем-биле хандырыга дугайында байдал кандыгыл, Базыр Чамбеевич?

— Механизаторларны аъш-чем-биле эки хандырган. Чиик өртектиг, эки шынарлыг чемни столоваяда доктаамал белеткеп турар.

Ажылдап турар эш-өөрлериң культурлуг дыштанылгазын хандырар сорулга-биле ойнаар херекселдерни четчелээн бис, кызыл булуңувустуң дерилге-каасталгазы дооступ турар.

— Чер ажылының чедиишкининериниң үндезини техниканы шынарлыг септээринде болгай. Бо талазы-биле кандыг хемчег ап турар силер?— деп айтырдым.

— Септелгеня тус-тус белдирлер аайы-биле харыылар механиктер томуйлаттынган, ол ышкаш септеттинген техниканың шынарын хынап көөр, ону хүлээп алыр тускай комиссия тургустунган—деп, ол кыска харыылады.

Септелгеде хөй чыл стажтыг, бедик мергежилдиг механизаторлар ажылдап турар. Олар боттарының мурнунга салдынган бо харысалгалыг херекте ак-сеткилдиг киржип, сеңеелгени айытынган хуусаалында доозар дээш кызымак ажылдап турарлар.

Э. ТЕЖИТ.

Жданов аттыг совхозтуң Ак-Талда сүт-бараан фермазының коллективи оңгу беш чылдың дөртүү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чедиишкиниг ажылдап турар.

Ажылынга кызымак, аргадуржулгалыг саанчылар ында эвээш эвес. Оларның бирээзи— Чамыңг Сендажы. Хоочун саанчы бо фермада ам 8 чыл ажыр ажылдап, бызыглаттынган инектериниң сүт саалдазын кудулаттайн, мурнакчыларың одуруун баштап турар.

ЧУРУКТА: саанчы Чамыңг Сендажы.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЭЭЛЧЕГЛИГ КИЧЭЭЛ

СЭКП Таңды райкомунуң чаныда партия активиниң семинарының ээлчеглиг кичээли болуп эрткен. СЭКП обкомунуң ниити килдизинин эргелекчизи А. А. Ромашовтуң партия организацияларының хүлээп ап турар шинтирлериниң күүселдези болгаш хынал-дазының дугайында, партия обкомунуң лектор бөлүүнүн удуртукчузу И. П. Соболевтиң делегей байдалының дугайында болгаш өске-даа лекцияларны партия организацияларының секретарылары, партбөлүк удуртукчулары дыңнаан.

Семинарның киржикчилери бодунуң ажылының дуржулгазын солушканнар.

В. ГЛУХОВ.

МЕНДИ АЖЫРАР ДЭЭШ

«Саян» совхозтуң Сесөрлиг салбырының аныяктары «Мал ажылы—комсомолдуң шалыпчы хөрээ» деп кыйгырыгны изин-биле деткип, малчыннар күзелин илередип турарлар. Оолдар, кыстарның хөй кезин хойжу мергежилди шилип алган ажылдап турарлар.

Ынчалзажок аныяк малчыннарның культура амыдралының деннели ам-даа куду. Бригадалар төптеринге кызыл-булуннарны, чунар-бажыннарны тударын дарый шинтирлээри чугула. Зооветеринарлыг өөредилге-биле чергелештир солун беседаларны кылып, кино, концертгерни көргүзүрин организастаары күзенчиг.

Амгы үеде 32 коза малды кыштаглаадыышкында тургускан. Ажыл-ижинге кызымак аныяк малчыннар Хүлер-оол Ламбраа, Сергей Аймы, Долбан-оол Билчей дээш өскелердиң малдың чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Олар каларган малын кыштан хүр ажырар дээш бүгү-ле хемчеглерни ап, эрес-шудургу ажылдап турарлар.

С. УДУМБАРА.

Бии-Хем район.

ШЕФ-БИЛЕ

Ниитиниң малын кыштан хүр-менди ажырар дээш малчыннарга улуг дузаны Сут-Аксы суурнуң албан организация коллективтери көргүзүп турар. «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының Өлеңде хойжу бригадазының малчыны Хөөкүй-оол Ховалыгның хоюнуң кажаазын шефчилер келгеш, коптарып берген.

Шефчилериниң дуза чедиргениниге өөрүп четтиргении өскедаа хойжулар илергейлээн.

О. БОРАШ.

Чоон-Хемчик район.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Чадаанада 463 дугаарлыг КМК-зында Кан-оол Саяевич Самбуу электрокаңнакчылап ажылдаа-ла он үш чыл ажып турар. Дуржулгалыг каңнакчы онаашкан ажыл-ижинге кызымак, ак сеткилдиг болгаш техника септелгезин эки шынарлыг ылып турар.

Коллективтиң планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседиринге каңнакчы коммунист К. Самбуунуң киирген улуг хуузу база бар. Ол чүгле машина-техника септелгезин кылып турар эвес, чаа объектилерни ажыглалга киирери дээш монтажниктер-биле кады ажылдааш туруптар. Мурнакчы ажылчын, коммунист Кан-оол Саяевичиниң хөй чылдарда КМК-га эки ажылдааны дээш партия, чазак ону «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаан. Бедик шаңналга ол улам-на сорук кирип, кызымак ажылы-биле шынзыдып келген. Ол дуржулгазын аныяктарга дамчыдып бээр талазы-биле идепкейлиг дагдыныкчы. Аныяк бызаңчы Анай-оол Сарыгларны бедик мергежилдиг каңнакчы кылдыр мергежилиңге өөредип каан.

Ам оон өөредип кааны А. Сарыглар башкызының удуртулгазы-биле марын ажылдарны кылыптар апарганынга өөрүп, кызымак ажылдап турар. К. Самбуу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Ол күш-ажылчы бедик көргүзүглөрлиг болгаш хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы каңнакчы К. С. Самбуу.

Фотозу болгаш сезу Ч. СЕНДАЖЫНЫЫ.

Бай-Тайгадан дувуренчиг медээлер

КЫШТАГЛАРЫВЫС СЕПТЕТТИНМЭЭН

Ниитиниң малын камгалап кадагалаарын үндезини-биле экижидер дугайында СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүделиниң Тывының бүгү малчыннарына, механизаторларына болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа ажылдакчыларына чагаазы-биле таныжып, чугаалажып турганының үезинде ажылдап кылдыңган хемчеглерде бистиң «Тээли» совхозка малды кыштан хүр-менди ажырар дээш кыштаглаашкынга белеткелди чогумчалыг чорударынче улуг кичээнгейни угландырган. Сес кырынга чугаалашкаш, күүседир шинтирлер кылдыр саазынга бижип алган хемчеглерни хөрек кырында боттандырганы кандыгыл?

Малчыннар боттары шыдаар шаа-биле сигении кезин белеткеп алгылаан. Ынчалзажок кыштаглаашкынга белеткел оон-биле колдуунда кызыгаарланган деп болур. Хөй-хөй кажаалар, чуртталга бажыңнары четче септеттинмээн, кастактары, шалалары чок.

Бистиинде хар ам 20 см ажыр чаапкан. Ам-даа чаап турар. Байдал дыка ярын. Ол хирезинде совхозтуң удуртукчулары, специалистери бистерге, малчыннарга, дуза чедирбейн турар. Үрелик кажаа-хорааны улур септээр дээрге, «ыяш дилер чер ажылдавас, тудуг материалдары чок» дээр ийикпе «кылыр, септээр бис» деп мөгелел каар. Хөрек кырында бүгү чүве хевээр артышаан.

Малчыннарга автолавка шагда-ла келбестээн. Ижер-чиир аъш-чемниис үстүп турар. Совхозтуң-даа, салбырының-даа удуртукчулары автолавканы доктаамал ажылдадыр дугайында кандыг-даа хемчег албаан. Кыштаглардаа электри удазының шөйүп эгелээш, ара каапкан. Мынчага чедир чаңгыс-даа кыштагда электри чырыы чок. Малчыннар кыштагларына көжүп келген олчаан солун, сеткүүл деп чүве ап көрбээн. Почта чедирилгези үзүктелген.

Бо бүгүнү Бай-Тайга районунуң удуртур ажылдакчылары кончуг эки билип турза-даа, четпестерни эдер дээш кандыгдаа хемчеглер албайн турарынга бистер, малчыннар, хомудап турар бис.

З. СЕРИҢ.

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының малчыны, улус депутаттарының Бай-Тайга район Соединиң депутады.

ХАР АДААНЧЕ КИРГЕН

Тыва улустуң «тараалыг кижи тодуг» деп үлегер чугаазында ханы утка сициккен. Шынап-ла, тарааны тарып, өстүрүп, ажаап алырынга кайы хире улуг күш, чарыгдал негеттинерил! Тараажыларның, механизаторларның, суггатчыларның болгаш чер ажылдыг өске-даа кижилериң адыштарында хаарыктар ол дугайын база херечилел турар.

Өстүргеш ажаап алган тараанны шын шыгжап кадагалары ол база онза чугула айтырыг-дыр. Ынчангаш ажаап алдынган бүгү дүжүт складтарга, сарайларга, пунктуларга бүзүрелдин-биле шыгжаттынган турар ужурлуг.

Ындыг турбуже, Бай-Тайга районунуң «Мурнакчы» совхозунуң Базарак-Алаа деп черде төп шаңында мал чемниге ажыглаары-биле кескен 347 тонна тарааны складче киирип, шыгжап ап четтикпээнинден хар адаанче кирген. Ук шаңда тараа урар чаа сарайның тудуун ара соксаткан. Ол дугайын Шуй суурдан С. Донгак редакцияга дыңнаткан.

«Мурнакчы» совхозтуң удуртукчулары (директор С. Хертек, партком секретары К. Хертек, кол агроном С. Соржу) бо дувуренчиг медээни чүү деп тайылбырлаарыл?

К. МОНГУШ.

МЕРГЕЖИЛИ БЕДИП ОРАР

Совет көдээниң кижилери

Өөрүде «Торгалыг» совхозтуң хойжузу Шуур-оол Доржукаевич Куларның ажылжи-биле таныжар дээш суурдан үнгеш, Чозада Кара-Дыт деп черже хаптывыс.

Удаваанда аңаа чеде бердинис. Аныяк өг-буленин культурлуг, бай-шыдалдыг чурттап, ажылдап чоруурун өгге кире бергеш-ле эскерип болур.

Шуур-оол Кызылга чолаачылар курузун доскаш, совхозунга келгеш, чолаачылай берген. Дөрт чыл ажылдап чорда, хойжулар негеттине бергем. Аныяктар ынчан өг-буле тудуп, ниитиниң малын кадарып эгелээнпер. Оон бээр эртken чылдар оларга улуг шылгалда болган. Ынчалза-даа хойжу өг-буле ону ажып эртип, төрүүр хөй малдап келген үезинде совхозтуң мурнакчыларының одуруундан үнмейн келгеннер. Чыл келген тудумна ажылынга мергежил, оларның күш-ажылчы мергежили бедип орар. Бо чылын оларның көргүзүглери мурнуку чылдардан бедик болган. Чүс хойдан-на 95 хураганны доруктурып, бир баштан-на 2,3 кг дукту кыргып алганнар.

Күш-ажылга чедиишкин, бедик мергежил, чонуун хүндүткел, макталы аңаа келбес. Ону шудургу, кызымак иштин түүнелинде чедип алыр. Аныяк кадарчыларны эки ажылын оларның бо чылгы чедиишкиннери бадыткап турар. Келир чылын оон-даа бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш кышка удур белеткеди хынамчалыг чоруткан.

Хойжу Шуур-оол Куулар Согуна-Тайгазында кыштаан эки дерип септеп алган, чунар-бажын база кылып алган.

Малчын ам кыштаанда. Чайны үеде кадатты эки чоруткан. Чайын белеткеп алганы 15 тонна сигении, 8 тонна көк-суланы кыштаанда дүжүрүп алган. Кышкы үеде мал чеиин немей алыр.

— Хоюбус февральда тулуктеп төрүүр. Арткан үени чөп ажыглап турган, хойнуң күжүн суларатпас сорулганы салган бис. СЭКП обкомунуң Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң малчыннарга, механизаторларга чагаазын танышкаш, ону деткип, мал бажын хоратпас дээш кызын ажылдаар бис — деп, хойжу чугаалап турар.

— Хой ооллай берген үеде кандыг хемчеглер ап, канчаар ажылдап турар силер?

— Малдың черге төрүүр чоруун эвээжедир дээш төрүүр чоокшулай берген хойларны аалга үзүп аар бис. Оларны тургузу азыралга ангылап каар ийикпе, азы ырады кадарбас. Эмин суттуг хойларны бир аай үзер. Оларның кажаазын үргулчу кургаглап, өдээн солуп турар. Хой туулктеп төрүй бергенде сакманщиктерин ажылын башкарын, оларның харысалгазын күштелдирип турар бис. Бо бүгү бистиң ажылывыска улуг идегин берип келген —деп, ажылының аргазын ол кыска таныштырды.

— Малдың черге төрүүр чоруун эвээжедир дээш төрүүр чоокшулай берген хойларны аалга үзүп аар бис. Оларны тургузу азыралга ангылап каар ийикпе, азы ырады кадарбас. Эмин суттуг хойларны бир аай үзер. Оларның кажаазын үргулчу кургаглап, өдээн солуп турар. Хой туулктеп төрүй бергенде сакманщиктерин ажылын башкарын, оларның харысалгазын күштелдирип турар бис. Бо бүгү бистиң ажылывыска улуг идегин берип келген —деп, ажылының аргазын ол кыска таныштырды.

Шуур-оол биле Даңзылаар чүгле мурнакчы ишчилер эвес, идепкейлиг хөй-ниитичилер. Олар боттарының политиктиг биилиин доктаамал бедидип, зооветөөредилгеге идепкейлиг киржип, хойнуң болгаш хураганнарның аар-саар аарыглаарын боттары эмнеп аптар апарганнар. Шуур-оол улусчу контроль бөлүүнүн кежигүнү хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

Ажыл-ишчи хойжу өг-буле чонунга бараан болбушаан, мынчаар чурттап, ажылдап чоруурлар.

Н. ДАМДЫН.

Бөгүн Финляндия Республиканың национал байырлалы — хамаарышпас чорукту чарлаанының хүну

КОЖА-ХЕЛБЭЭ ДОГУННААШКЫН ҮНДЕЗИННЕРИНГЕ

Декабрь 6-да Финляндияга, ук чурттун улузу тускай хамаарышпас чоруун чарлаан хүну демдеглеп турар үеде, совет-фин найыралдың чанчыл болган айы доостур. Ол айның эгелээри база чанчыл өзүгаар — Советтер чурттуунуң национал байырлалының хүну — ноябрь 7-де эгелеп турар. Финляндияның көскү политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары ол болуушкуннарның төөгүлүг болгаш политиктиг харылзаалыын, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында Финляндия тускай хамаарышпас күрүне болур аргалыг болганын демдеглеп турарлар.

Улуг Октябрьга өөрүп четтирип чоруурунга бүгү үндезиннер финнерде бар, чүге дээрге ол Финляндияга тускай хамаарышпас чорукту чедип алыр арганы берген, деп «Сатакунная тюз» солун демдеглеп турар. Финляндияның бо хүнгү салгакчылары Совет Эвилели биле Финляндияның аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээ херек кырында күүсеттинип, бистин улустарывыс тайбың найыралдыг догуннап турар үеде чурттап турар. Шак ындыг найыралдыг кожа-хелбээ турар чоруккa үндезинин 62 чыл бурунгаар Октябрьның социалистиг Улуг революциязы салган деп, ук солун айыткан.

Бо чылын найырал айының эгези «Финляндия—Совет Эвилели» ниитилелдин ээлчеглиг съездизи доостун турда эгелээни-биле ол кайгамчыктыг болган. Чоокта чаа ол ниитилел 35 харлаан, ол бүгү чылдарда ук ниитилел Совет Эвилели биле Финляндияның аразында кожа-хелбээ найыралдыг чурттаарының харылзааларын быжыглаар болгаш сайзырадыр дээш улуг ажылдарны кылып келген. Ол чаагай ажыл-херекке хөй чылдарда улуг улуг-хуулу, салышкынны киргени дээш ук ниитилелдин чиргине секретары Кристина Порккала Улустарның Найыралы орден-биле шаннаткан, ону ук съездиге тывыскан.

Ийи чурттарның аразында сырый кады ажылдажылга ур хуусаалыг дугуржулгаларга үндезилеттинген. Совет Эвилели биле Финляндияның аразында харылзааларының түнелдиг чоруу чогум-на оон үр хуусаалыг бүдүүүнде.

«Конейсто» дээр совет-финлянд акционерлиг ниитилелдин төлээзи В. М. Голиковтун чалаанын өзүгаар бо чылдың ноябрьның ортаа үеэзинде Төп Финляндияның чараш бойдустуг районунда турар Пиексямяки дээр хоорайжыгашка чораан мен. В. М. Голиков мени Совет Эвилелинде Шебекиниң машина тудуунун заводунга (Белгород область) бүдүрген хлеб быжырар суугуну Финляндияга бир-ле дугаарында ажыглалга киргеннин таварыштыр чалааны ол. Ол суугуну «Назархарью» фирманың чагым өзүгаар «Техмашэкспорт» бүгү-эвилел каттыжышкының болгаш «Фексима» дээр акционерлиг ниитилелди дамчыштыр чоруткан.

«Конейсто» дээр совет-финлянд акционерлиг ниитилелде киржип турар «Лицензинторг», «Техмашэкспорт», «Энергомашэкспорт» болгаш өске-даа совет даштыкы садыг каттыжышкыннары Совет Эвилелинин Финляндияда машина тудуушкунунун үлет-түрүн төлээлеп турар. «Конейсто» дээрге совет машиналарының, дериглериниң, электровозтарының, транспорт, балык тудар болгаш пассажир судноларының эң улуг дээн садып алыкчызы. Ук ниитилелдиң саарылгазы чыл бүрүде-ле өзүп турар.

Программа өзүгаар башкарылгалыг совет станоктар, прокат болгаш металл ажылдап кылыр дериглер Финляндияда улам улуг сонуургалды болдуруп турар. Ону бистер Миккели хоорайдан ырак эвесте Пертума дээр черге чораан бүүрээн бис. Ында «Роллан» дээр фирма бар, оон бүдүрүлгелеринде пластмасс, алюминий металлларга бастырар хептерни болгаш өске-даа үлетпүр херектелдерин бүдүрүп турар. Бистиң-биле беседага ук фирманың директорадынын кежигүнү К. Каннисто «Бистер продукциябысты совет станоктарның дузазыбиле бүдүрүп турарывыска конгуг өөрүшкүлүг бис, бистө ындыг станоктар хөй, оларның ажылдап турары идегелдиг. Ам бистер ук бүдүрүлгенин калбартыр деп шинтирлээн бис, ол сорулга-биле термопласт-автомат дээр станокту (Финляндияга бир-ле дугаарында) садып алдывыс» деп чугаалады.

Амгы үеде «Конейсто» 150 ажыг улуг болгаш 3000 ажыг ортумак база биче фин фирмаларны хандырып турар. Оон-биле ажыл-херекти кады ажылдажылганы быжыглаарынга өске совет фин акционерлиг ниитилелдер база улуг рольду ойнап турар, чижээ: «Конела» (автомобильдер), «Элорг-дата» (электронныг санала техниказы), «Тебойл», «Суомен петрооли» (нефть болгаш нефть продукциязы) дээш өске-даа. Оларның дыка хөй ам 30 ажыг чылдар дургузында ажылдап турар.

Амгы үеде ССРЭ биле Финляндия аразында бараан солчулгазының болгаш төлевирлериниң дугайында алдыгы дугуржулганың (1976—1980 ч.) күүселлези доостун турар. Ук дугуржулга чижек-биле 16 хуу ажыр күүсеттинер дээрзин тускай эртемнигер ам белин санап каан. Чоокта чаа Москвага чаа чедиги (1981—1985 ч.) дугуржулгалар чарлынган. Ол дугуржулгада бараан солчулгазын 1976—1980 чылдарда херек кырында турганындан 25 хуу көвүдедири көрдүүген. Ук дугуржулга болза, ийи чурттарның аразында 1990 чылга чедир үр хуусаалыг садыг-экономиктиг, үлетпүр болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганын программазының негелделерин боттандырарының тодаргай сайгарылгазы болган.

Эртип турар чыл болза Совет Эвилели биле Финляндияның аразында найыралдын, кожа-хелбээ харылзааларының болгаш кады ажылдажылганын улам ыцай хөгжүп база ханалап турары-биле демдеглеттинген. Ол бүгү совет-фин найыралдың ам төөгүп турар айының чоруп турар үеэзинде база тодаргай ылерээн.

Н. ГОРБУНОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.
Хельсинки.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Социализм чурттарында

ГДР-НИҢ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНДЕ

БЕРЛИН. Хостуг немец профэвилелдериниң каттыжышкынының ында доозулган отчёт-сонгулдалыг хуралдары ГДР-де социалистиг демократияның улам ыцай хөгжүлдезиниң чайынаанчак херечилели болган. Чурттун бүдүрүлгелеринде болгаш албан черлериниде 400 муң хире отчёт-сонгулдалыг хуралдар болган. Анаа бүдүрүлгенин 7,5 миллион ажыл-ишчилери киришкен. Хуралдарның киржикчилери амгы чылдың планныг оналдаларын күүседир болгаш ажыр күүседириниче болгаш келир чылда ажылхеректи чедишкиниг эгелээрине үндезинин тургузун алырыче угланган социалистиг чаршыты улам ыцай нептередир талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган.

ШЫНАР ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ—КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХЕРЭЭ

СОФИЯ. Болгарияның чедиги беш чылының кол сорулгазы болур бүдүрүп турар продукцияның шынарын бедидеринге улуг чедишкиннерни Бургас округтун ажылчы чоннары чедип алган. 40 муң ажыг ажылчыннар болгаш специалистер «Кижи бүрүзүнүң ажылының бедик шынарындан—бүгү коллективтин күш-ажылының бедик ажыктыынче» деп лозун-биле шимчээшкинни, калбаа-биле нептереткеннер. Округтун 37 бүдүрүлгелеринде продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазын тургускан. Чиик конструкцияларның «Балкантудуг» заводунда болгаш И. Бояджиев аттыг судно тудар заводта «Бүгү продукцияга—бедик шынарның магадылалы» деп эгелекчи саналды үндүрген.

Амгы үеде Бургас округтун үлетпүр бүдүрүлгелериниң бүдүрүп турар шынар демдектиг продукциязының үлүү 66 хуу ажа берген.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ӨЗҮЛДЕЗИНИҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮНҮҢ КҮСЕЛИ-БИЛЕ

БУДАПЕШТ. Ленинварошта Тисайның химия комбинады болза ВУР-нун социалистиг индустриязының баштайгызы болур. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында туттунган ол улуг үлетпүр комплекиан республиканы синтетиктиг материалдар-биле, будуктар-биле, кылымал чемишчидилгелер-биле болгаш өске-даа чугула продукция-биле хандырып турар. Совет Эвилелинче дашкаар үндүр садар продукцияның хөй кезиин чорудуп турар. Бүдүрүлгенин ниити хемчээлинде оон ниити үлүү үштүн бир кезин бооп турар. Иштики курлавырларны ажыглап турган, комбинаттың коллективи дериг-херекселдерниң хөй кезиниң төлевилеттинген күчүзүн эрткен чылдарда ажар аргалыг болган. Чижээлээрге, полиэтилен бүдүрер цех планнаттынган 24 муң тоннаның орнунга амгы үеде 51 муң тоннаны, а пластмассалар заводу продукцияның хемчээлин 7 муң тоннадан 65 муң тоннага чедир улгаттырган. Бо чылын бүдүрүлгенин немелде өзүлдезин долузу-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн естүргеннин күселі-биле чедип алганы онзагай бооп турар.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ КАДЫКШЫЛЫ ДЭЭШ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

ГАВАНА. Революцияның тиилелгезинин соонда эрткен 20 чыл дургузында кадык камгалал системазын хөгжүдеринге Куба улуг чедишкиннерни чедип алган. Эмнелгенин болгаш профилактиканың медицина албан черлерининн калбак четкизин тургускан. Амгы үеде чуртта 255 улуг эмнелгелер, 370 ажыг поликлиникалар, 129 диш эмнелгелери бар. Оларның хөй кезиин улусчу эрге-чагырганын чылдарында туткан.

Чаа эмнелге черлерин тудары көнүүг дүрген чоруп турар. Гуантанамо можуда 630 орунныг эмнелгенин тудуу дооступ турар, ону эң чаа медицина дериг-херекселдерибиле чепсеглээр. Бо беш чылда ниитизи-биле күрүне медицина тудуунун хереглелдеринге 200 млн. ажыг песону үндүрген. Кубада барык 15 муң эмчилер бар. Оларның 13 муң хирези улусчу эрге-чагырга үеэзинде эртем чедип алган.

Амгы үеде 1000 ажыг куба эмчи-интернационалистер делегейиниң 20 ажыг чурттарында, оон иштинде Алжирде, Анголада, Иракта, Никарагуада болгаш Вьетнамда ажылдап турарлар.

(СЭТА).

ИРАНДА БОЛУУШКУННАРГА ХАМААРЫШТЫР

● **ТЕГЕРАН. (СЭТА).** Иранның Ислам революстуг чөвүдели «Национал мобилизацияның штавын» тургузар дугайын чарлаанын Тегеранның радиозу дыңнаткан. Оон составында чепсектиг күштериниң, «Ислам революцияның камгалакчыларының» корпузунун болгаш министерстволарның төлээлекчилери кирген. АКШ-тың талазындан бооп бодур шериг холгаарлаашкынынга ойтур шавышкынны бээр сорулга-биле Иранның бүгү шериг болгаш экономиктиг курлавырларын мобилизастаарынче иран улусту мурнунда аятолла Хомейниниң кыйырганы билдингир болгай.

● **НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА).** ЮПИ информация агентилелиниң дыңнадып турары-биле алырга, АКШ-тың 7-ги флодунун баштакчы корабли «Блю ридж» декабрь 3-те ол флоттун Йокосукада базазындан дан бажында чорупкан. «Блю ридж» кайнаар база кандыг сорулга-биле чорупканын тодаргайлаарындан АКШ-тың Шериг-далай флодунун төлээлекчиси ойталаан. ЮПИ агентилелдиң тайылбырлап турары-биле алырга, «Блю ридж» амгы үеде Индий океанда турып турар. АКШ-тың шериг корабльдериниң болүүнүе каттыштырган. Парлалганын дыңкадып турары-биле алырга, амгы үеде Иранның эриктериниң чоогунда АКШ-тың Шериг-далай күштериниң 21 корабли, оон иштинде элээн каш авианосецтер бар. «Нью-Йорк Таймстың» дыңнадып турары-биле алырга, ол авианосецтерде 350 дайынчы самолёттар бар.

Делегей ниитилежилгезинин эрге-ажыктарынга амгы кризисти таарыштыр шинтирлээринге үүгле дүвүрөвес болгаш далашпас чорук чедирип болуру илден-даа болза, Иранче ыйыышкынның ындыг хемчеглерин кылып турар. Боочепсек күжүн ажыглап алгаш «далаш-биле шинтирлээриниң» оралдажышкыннары эң-не айыылдыг үржүктарлыг болур.

КНО-нун чингине секретарынга Иранның даштыкы херектер министриниң чагаалын ында КНО-нун Айыыл чок чорук Чөвүделинин документиин кылдыр парлап үндүрген. «Иран кижилер дээрлериниң Каттышкан Штаттарга террористчи актылар чорудуп болурунун» дугайында дамчыыр чугааны нептеретпишаан, америк империализм болгаш делегей сионизми Иранга удур чаа сүдчээни үндүрүп турар деп ында айыткан.

Ындыг дамчыыр чугааларны америк хөй-ниитини мегелээр, американнарның сеткил-хөөнүн ажыглаар болгаш ындыг арга-биле бүгү делегей деннелинге империализмнин болгаш сионизмниң кем-буруулуг хөделиишкиннерин уламчылаарынга агартыр барымдааны тып алыр деп турары мырыкай илдеп деп документиде онзалап демдеглээн.

● **ВАШИНГТОН. (СЭТА).** АКШ-та чоруп турар Иранның мурнуку хаанын Техас штатта шериг госпиталынче шилчиткени-биле холбаштыр президент Дж. Картер хаанга түр хоргаалаар черни Сан-Антониода Шериг-агаар күштериниң госпиталынга берген болгаш бир эвес аная даштыкыдан таарыжыр өске чер тывылбайын барза, аная доктаамал хоргаалаар черни тыпсын бээринин аргазын шинтирлеревин хевээр арттырган» деп, «Нью-Йорк таймс» айыткан.

Бодунун ээлчээнде АКШ-тың күрүне департаментизинин албан аайы-биле төлээлекчизи АКШ хаанны «кажандаа Иранга дедир эгидип бербес» деп шынгыызы-биле база катап медеглээн.

● **САН - ФРАНЦИСКО. (СЭТА).** Иранның мурнуку хаанынга хамаарыштыр Вашингтонун туружун сураглыг америк сенатор Э. Кеннеди чидин-биле шүүлчүүлээн. «Эң-не дүшкүүрлүг үелерде бодунун үлүзүнга хамаарыштыр өлүрүкчү чорукту ажылап, кижинин эргезин үреп турган кижи төрелгетениниң төөгүзүнде эң-не каржы-дошкун өзү-чурумнарның биразын хаан баштап турган» деп, ол онзалап демдеглээн. Ирандан санап четпес хөй санныг долларны оорлап алгаш мында чедип келген болгаш маная артып каарын күзеп турар кижини хүлээп алган Каттышкан Штаттарны канчан агартып болур боор деп, сенатор чугаалаан.

ПРЕЗИДЕНТИНИҢ ЧАГААЗЫ

ЛА-ПАС. (СЭТА). Чурттун чурттап эртип турары экономиктиг аар кризисти ажып эртер талазы-биле чазактын хүлээп алган хемчеглерин тайылбырлаан улуска чагааны Боливияның президентизи Лидия Гейлер Техада чоруткан.

Мурнунда турган чазактарның үеэзинде буурап душкен национал экономиканы көдүрериниче ол хемчеглер угланган деп, ол чугаалаан. Кризистен чайлап үнери чангыс азы элээн каш декреттериниң айтырыы эвес-тир деп, президент демдеглээн. Ол болза хөй айларда болгаш чылдарда болур социал чорудулга болур, ону бис үүгле эгелеп турар бис. Оон чедишкиниг болуру азы чедимче чок болуру чазактан-даа, улустан-даа хамааржыр.

Чурттун мурнунда турып турар чугула айтырыларны шинтирлээринге чазакка деткимче көргүзеринче Боливияның ажылчы чоннарын Л. Гейлер Техада кыйырган.

Чаа экономиктиг программа-биле дүүштүр америк долларга хамаарыштыр чуртта национал акшаны—песону 25 хуута үнезин чигеткен. Бензинге болгаш хөвар-чаар материалдарга өртектерни барык ийи катап өстүрген, транспорт хөлезини улгаткан. Оон антыда сан-хөөнүн шымгыы камналгазын киргген, дашкаардан бараан кинр садып алырын кызыраан.

Элээн каш политиктиг партиялар, чурттун профэвилелдериниң эң улуг каттыжышкыны болур Боливияның ажылчын төөг он хемчеглерни четпес деп айыткаш, оон-биле чопшээрешпейн турарын илеткеннер.

АКШ-та расалыг болгаш политиктиг истеп сүрүүшкүннерге удур демиселдиң активчилери негрлериниң хамааты эргелери даэш демиселчи Джордж Мерритти хостаары даэш демиселди үргүлчүлевишаан. Ону меге бурууда-дыышкын-биле кара-бажыннаан.

ЧУРУКТА: чөптүг чорук даэш демиселчини камгалаан Нью-Йоркта чыскаал.

А. ВОРОНИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

АРААТАНЗЫГ ШЕНЕЛДЕЛЕР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың хамаатыларынга удур Төп разведка эргелелиниң (ТРЭ-ниң) болгаш Пентагонун араатанзыг кем-буруулуг үүлгедиглериниң дугайында чаа фактылар биллине берген. Чазактың ол албан черлери америк хөй-ниитиден чажыды-биле 1956 чылда чурттун эң улуг хоорайы Нью-Йоркка «Улуг хоорай» деп чажыт аттыг операцияны чоруткан. Ол операцияның үеэзинде мырыцай-ла хоорайның кудумчуларынга химиктиг болгаш бактериологтуг будумелдериниң шенелделери чорудуп турган. Пентагонун планнарын өзүгаар оларны шериг сорулгаларынга база ажыглап болур турган.

Нью-Йорктун чүү-даа каразывайн турган чурттакчыларының таварышканы ол араатанзыг шенелделериниң дугайын «Черч оф Сайентолоджи» дээр шажын организациязының шинчилел болүүнүн ында парлап үндүрген ылеткелинде айыткан. Ол болук ур үеним дургузунда ТРЭ-ниң болгаш АКШ-тың армиязының чажыт эвес апарган чүс-чүс документилерни өөреп келген. Ол материалдарны сайгарып көргенинден ылерээн болза, разведканың болгаш армияның камгалал шүүргедекчилер-биле чепсеглеттинген агентилери 1956 чылда чемоданга таарыштырып турган чаштырыкчыларының дузазы-биле болгаш тускай дериттинген автомашиналарының хоолайларын дамчыштыр Нью-Йорктун кудумчуларынга хоранаар будумелдерни чаштырган, оон соонда оларның атмосфераны кайы хире хоранаан хемчээлин тодарадып турганнар.

Кижилериниң амы-тынынга айыылдыг ындыг шенелделерни АКШ-тың шериг болгаш разведка органнары үүле чангыс Нью-Йоркка чоруткан эвес. Оон-биле холбаштыр ЮПИ агентилелдиң демдеглеп турары-биле алырга, конгресс комиссияларының хуралдарының дугайында мурнунда парлап үндүрген документилерге болгаш отчёттарга форт-Детриктe (Мэриленд штат) базаага турган ТРЭ-ниң болгаш армиянын «тускай операциялар чорудар талазы-биле» каттышкан бөлүү 1949 чылдан 1968 чылга чедир бөлүк шинчилелдерни чорутканының дугайын дыңнадып турган. Ол шенелделериниң сорулгазы болза химиктиг болгаш бактериологтуг дайынны чорудуп турар үеде америк улуг хоорайларының кодараал болурунун хемчээлин тодарадыры болгаш. Ол «шенелделериниң» үеэзинде хоорайларының атмосферазынче янзыбүрү химиктиг будумелдерни болгаш аарыг нептередир бактерияларны чаштырын турган. Сан-тунуун эреченлеп турарыбиле алырга, ол чорук массалыг аарыгларны болдуруп турган.

СОЛУН ТЫВЫШ

Декабрьның 3-те 120 харлаанын демдеглеп эрттиргеннивис, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгарангай толээлекчизи, Японияның Компартиязының үндезилекчилериниң бирээзи Сэн Катаяманың бо хүннерге чедир билдинмейн келген солуун ажылчорудулгазының дугайында чугаалап турар арыннарлыг солун документилерин. Префектура Сидзуокада университеттің эртем ажылдакчызы Каноо Сугияма тыпкан. Ол С. Катаяманың революстуг номналының дугайында чаа материалдарны тыпчырынга үлүгхуузун киргген.

Сэн Катаяманың пропагандисчи ажыл-ижиниң дугайын өөренир сорулга-биле К. Сугияма оон 1908 чылдың январь 24-те Префектура Сидзуокага ажылчын хурал эрттирип турган «Эйсэндзин» деп кодээ дуганга база чораан. Ол хуралга С. Катаяма тараачынар мурнунга аграр политика дугайында сөс ап, чүве чугаалаан. Оон чугаазы тараачынарны сонуургаткан. Ол-ла кежээ он тараачын ынчан «Сисэйкай» деп тараачын организацияның удуртукчузу Эйтаро Накачаваның бажыныга чедип келгеннер. С. Катаяманың чорааны ол бажыңга тараачыннарны дүвүрелип турар айтырыгларны чугаалашкан.

Ам бодап көөрге, С. Катаяманың Микурамурага чорун чорааны ис чок чиде бербээн. Оон кыйгырыгларын деткивишаан, ол суурнуң чурттакчылары аная турган өзү-чурумну өскертири-биле революстуг демиселди калбарткан.

Ынчангаш үнелиг тывыш «Накачаваның бажыңынга» тывылганының ужуру-даа мында. Ол бажында эрги шагның документилери бар деп чувени билгеш, К. Сугияма оларны сайгарып эгелээн. С. Катаяманың ниитизи-биле он ажыг чагаазы ол бажыңга чыткан. Англи дыл кырында оон холубиле бижиттинген ийи плакаттагаа база номнар, солуннар болгаш ол үеним өске-даа материалдары оон тывылган. Ук тывышты япон эртемденнер шинчилеп турарлар.

Сидзуока университединиң профессору Садао Тамур англи дыл кырында бижиттинген плакаттарны С. Катаяма 1908 чылдың январь 25-че дүнеэзинде Э. Накачаваның бажыңына бижээн деп санап турар. Ол плакаттарның бирээзинде «Социализмниң сөөлгү сорулгазы—бүгү кижилериниң чырык-кылыг чуртталгазы болур» дээн, а өскезинде «Шыдаар шаа-биле ажылдаар, чөптүг өзү-биле алыр» деп бижээн. Келир үеним Компартия үндезилекчизиниң чагаалары Мицурамура суурнуң чурттакчылары-биле харылзааларны чугаалап турар.

Ол харылдаа чагаалларында С. Катаяма тараачынарга Токиода байдал-биле таныштырылгаларны кылгылаан. Ол тараачынарга солунарны, сеткүүлдерни дамчыдып берип турган. Шак ол үеге чедир С. Катаяма кичээнгейин хоорай интеллигенциязынче углаан турган. А бо документилер оон тараачын шимчээшкиниге оны кичээнгей салга бергений балыгкап турар.

Японияга полицейжи күчүлээшкиниң тергиидээни-биле холбаштыр С. Катаяма 1914 чылда АКШ-ка чурттап берген. Аная ол чоон үеелдиг шимчээшкин-биле харылдажып, 1916-1919 чылдарда «Хэймин» деп солуну үндүрүп турган. Ук солун АКШ-ка чурттап турган японнарга база Японияга-даа чедип турган. 1919 чылда ол солунун сөөлгү номериниг III Интернационалдың манифезин парлаан. Бо хүннерде чиде берген деп турган «Хейминиң» бешки номериниң үш экземпляры база тывылган. Профессор С. Тамурнун сөзү-биле алырга, ол читкен турган номер 1916 чылда чырыкче үнген. Ол номерге С. Катаяманың «Япон чазак чери социалистерни чүге истеп, сүрүп турарыл?» деп улуг чүүлү парлаттынган турган.

С. Катаяманың Префектура Сидзуокага ажыл-чорудулгазының дугайында бо хүннерге чедир шинчилеттинмейн турган. Ам билдинин турары болза, Префектура Сидзуокага «Эш-хуузунун ниитилели» деп будун белүк ниитилел тургузуп алгаш, ажылдап турган. Ук ниитилелдиң кежигүнери Сэн Катаяма-биле чугаалажып, оон идеяларын пропагандалап, херек кырынга боттандырарын күзеп чораннар.

Г. РАХОВЕЦКИЙ.
Токио.

УЛАМ ЧААГАЙЖЫТТЫНАР

Суурувустуң аян-шинчизи

Улус делутаттарының Бүрен-Бай-Хаак кодээ Советиниң күүсүмү—бедик культуралыг болгаш үлегерлиг корум-чурумнуг суур даэш республикада калбарган чаршыдың эгелекчилериниң бирээзи. Мында чаагайжыдылга, талазы-биле сөөлгү үш чылдарда көскү ажылдар кылдыган, ынчангаш суурнуң чурттакчылары аная чоргаарланыр. Бо чылдың эрткен айларында чаагайжыдылга ажылынга 15 муң рубльди үндүрген.

Чаагайжыдылга айтырыын кодээ Совет канчаар шинтирлеп турарыл? Суур бойдус-чурумалдыг кончуг чараш черде турар. Чогум суурнуң чамдык кудумчуларының чурттакчылыг бажыңнарының девискээриниң ниити арыг-шевери, чаагайжыттынганы негелдеге четпес турган. Ынчангаш Советтің күүсүмү суурну улам аян-шинчилиг, көрүштүг кылдыр чаагайжыдар сорулга-биле 1977 чылдың декабрьда ол талазы-биле шинтирни хүлээп алган. Суур чаагайжыдылгазының талазы-биле ап чорудар хемчеглериниң планын ажылдап кылгаш, депутаттарны дамчыштыр чурттакчы чоннуң кичээнгейинге чедирген. Кодээ Советтің күүсүмү херекти эгелээн соонда, ону эчи-ныңа талазы-биле планны тургузуп турда, хемчээли улуг хөй чарыгдалдыг ажылдарны совхоз бодунга алган. Оруктарны эде, чаарты кылып, септелге ажылдарын чорудары — чаагайжыдылга талазы-биле Советтің тургускан планында кол черни эелеп турар. Ынчангаш совхозтуң директориязының хемчеглерин дарый ап, шинтирлээнинден айтырыг чогуур үеэзинде боттанган. Суурнуң Колхозная, Мира болгаш оон-даа өске кудумчулары кыска хуусаала чаагайжыттынган. Ам оруктар чайаг кижилерге-даа, транспорттун шимчээшкиниге-даа эптиг апарган.

Тараан үүштериниң ажаалда-хайгаралынче мында чугула кичээнгейни угландырган. Оларны хамаатыларының хуудамал-магаанындан камгалаарыбиле штакетниктерни тургузуп, кажаалаан. Суггарылганы суурнуң албан организациялары тус-туста чорудуп турар. Коллектив бүрүзү план өзүгаар хамаарышкан девискээрниге тарымал үүштерни, четтерни чылдың-на олуртуп турар. Чижээ, уруглар садының медпунктузунуң ажылдакчылары девискээрин арыг-шевер тургузары-биле көскү ажылдарны кылган. Ынчангаш ук албан организацияларының девискээриниң чаагайжыттынганы эки, чайын, күзүн оң-баазын чечектер, ногаан үүштер улам аян-кириптер.

Кодээ Советтің күүсүмү суурнуң хөрээженнер чөвүделиг-биле кады эң эки чаагайжыттынган чуртталга бажыңы дээш социалистиг чарышты калбартып, оон негелделерни ажылдап кылган. Оон түнелиин кварталга сыныда үндүрүп турар. Чарышты дээштиг организастаанындан болгаш аная чоннуң идепкейлиг киржип турарындан «Үлегерлиг бажың» деп бижиктиг чуртталга бажыңнары суурда чыл санында ковудеп турар. Эки түнелди чедип алырынга агитквартиралар удуртукчуларының, депутаттарының кириштирип турар үлүг-хуузу улут. Депутаттар округтарынга доктаамал бажыңнарны эрге-чагырганың чылдарында туттунган ол улуг үлетпүр комплекиан республиканы синтетиктиг материалдар-биле, будуктар-биле, кылымал чемишчидилгелер-биле болгаш өске-даа чугула продукция-биле хандырып турар. Совет Эвилелинче дашкаар үндүр садар продукцияның хөй кезиин чорудуп турар. Бүдүрүлгенин ниити хемчээлинде оон ниити үлүү үштүн бир кезин бооп турар. Иштики курлавырларны ажыглап турган, комбинаттың коллективи дериг-херекселдерниң хөй кезиниң төлевилеттинген күчүзүн эрткен чылдарда ажар аргалыг болган. Чижээлээрге, полиэтилен бүдүрер цех планнаттынган 24 муң тоннаның орнунга амгы үеде 51 муң тоннаны, а пластмассалар заводу продукцияның хемчээлин 7 муң тоннадан 65 муң тоннага чедир улгаттырган. Бо чылын бүдүрүлгенин немелде өзүлдезин долузу-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн естүргеннин күселі-биле чедип алганы онзагай бооп турар.

Суур чаагайжыдылгазын болгаш чоннуң амыдыралчуртталгазының ниити байдалын экижиндери — кодээ Советтің хөй бүрүде ажыл-чорудулгазында чугула айтырыг. Оон үре-түнелдиг боттаныышкынындан суурнуң чурттакчыларының ажылының бүдүрүкчүлүү, шынары кол хамааржыр дээрзин мында чугулалап көрүп турар. Ынчангаш суурнуң кудумчуларында чаа чуртталга бажыңнары чыл санында немежип турар. Тудуг, чаагайжыдылга айтырыын негелдеге дүүштүр шинтирлеп турарындан төрээн суурунга үлүүн кадып ажылдаары-биле артып каап турар аныяктарының саны өскен.

Бо чылдың чаагайжыдылга талазы-биле кылыр ажылдары бүрүн күүсеттинген. Ам бо хүннерде келир чазын ап чорудар хемчеглериниң планын ажылдап кылып турар. Чаагайжыдылганы кыска үениң айтырыы кылдыр көрбейн, ону бүдүн чыл дургузунда шинтирлеп турарындан көрдүүген хемчеглер мында чедиишкиниг күүсеттинин турар.

В. КУУЛАР.

Бистин кожавыста

«КЫЗЫЛ-ӨЗЕКТЕ»

Даг-Алтай автономнуң области Маймин районнуң «Кызыл-Өзек» совхозунуң ишчилери күрүнеге сүт садарынын чыл планын хуусаадан эрте күүсткен. 21 муң центнер сүтту болбаазырадылга пунктуларынче киирген.

Бо чедиишкиннерге ук ажыл-агыйның Кара-Суг болгаш Кызыл-Өзек фермаларының коллективтери эвээш эвес үлүг-хуузун киргеннер. Саанчылар ортузунга калбарган социалистиг чарышка СЭКП кежигүнүнге кандидат Валентина Сюткина, Прасковья Червпанова, Анна Понимасова олар тиилекчи болуп турарлар.

ЧОГААЛЧЫНЫҢ ЮБИЛЕЙИ

Эрткен айда Даг-Алтайның хөй-ниитизи сураглыг алтай чогаалчы Мирон Васильевич Мундус-Эдоновтуң чүс харлаан оюн демдеглээн. Ону алтай совет литератураның эгелекчизи деп улуг чоргаарал-биле адап турар.

М. В. Мундус-Эдонов Улалга (ам Даг-Алтайга) 1879 чылда төрүттүнген. Ол 1942 чылда мачээн. Чогаалчының бүгү амыдыралы чонга бараан болуурубиле, оон чырыдыышкынын, культуразын кедереги-биле холбашкан.

Мирон Васильевич кашкүн амыдыралдыг аңчы кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Ол орус дылды өренип алгаш-ла, орус литератураны улуг хандыкшылбиле номчуп эгелээн. Ол хөй-хөй чечен чогаал болгаш өөредилге номнарының автору.

ААЛДАП ЧОРААННАР

Бурятияның «Байкал» деп ыры болгаш танцы ансамблиниң артистери РСФСР-ниң улустуң артизи Баир Егоровтуң удуртулгазы-биле Даг-Алтайга аалдап чораннар. Олар Черга, Майма деп черлерге, а ол ышкаш область төвүнге концерт көргүскеннер.

Аалчыларның концертин алтайлар улуг сонуургалбиле көргеннер.

МААДЫРГА МӨГЕЙГЕН

Ада-чурттуң Улуг дайынынче алтай черден дыка хөй дайынчылар аъттанганнар. Оларның 340 хирези Совет Эвилелиниң Маадыры болганнар. Оларның чедени артиллеристер.

Даг-Алтайның № 6 школазының кызыл исчилери Совет Эвилелиниң Маадыры Илья Захарович Шуклинниң дайынчы төөгүзүн коптарганнар. Сталинград чоогунга 19 харлыг артиллерист бодунуң взводу болгаш үрелик пушказы-биле 30 немец танкыларга удур тулчуп кирипкен. Оларның он дөртүн узутканнар.

Соңгу-Доннуң эриктеринге эрес-дидим дайынчы өлүрткен. Кызыл исчилер маадырның удуртулгазы-биле демисежип турган артиллеристерниң тулчуп турган черинге барып, боттарының чаңгыс чер чуртуунуң хөрзөнге мөгейгеннер.

(«АЛТАЙСКАЯ ПРАВДА» СОЛУННУҢ МАТЕРИАЛДАРЫНДАН).

ОРУУМ УГЛААН

Каш сөс-биле чогаалчының портредин тургузуптайн, азы чогаал ажылын долу сайгарыптайн дээш-даа эвес. Ооң-биле кады ойнап, кады өөренип-даа өспээн мен, ол хиреде-ле аравыста ала-чайгаарла таныжып, билчи бергеннин. Чогаалчы Кызыл-Эник Кудажының дугайын бижип турарын бо.

Бир шагда кижээ эки-кылынган кижи сагышка уттунмайн артып калыр деп үлүс чугаалажыр. Ол сөстер черле үнезиниг. Бежен чылдарын ортан үезинде ол «Сылдысчыгаш» солуунун ажылдакчызы, аныяк шулукчу турган. Ынчан солуне шаам-биле шулуктер бижип чорудуп турдум. Бир катап-ла «Парлаар бис. Мындыг-мындыг шулуктерден чорудуп турукар. Кудажы» деп каан доңчу болгаш өөрүнүүт харыы келди. Уругларга бижээн шулуктерим ук солунга шыпап-ла үнүп эгелээн. Кызыл-Эник Кыргысовичиниң ынчаардагы эскерчел хөрүү сөстери сагыжымга чеди. Хей-аъдым доюлдуруп, харындаа болдандырыпкан. Чүү бижиирил? Канчаар бижиирил? Бижиир дизе билиг четчир бе?...

Өөренири чугула апарган. Шулукту ара каггаш, өөренип, он хире чыл эрткенде, катап өске жанр — прозадан шенеттиниң эгеледим. Кызыл-Эник Кыргысович эгелеп чоруур авторларны углап, дузалаар херекке аныяндан-на үлүүн киирип, салдарын чедирип келген дээрзи моон көскү-дүр. Ол чогаал бижиириниче мээн кокпа оруум углаан.

Бистин хоочун чогаалчыларрывыс аныяк авторларны өөрүтыртып, башкарар дээш чүүү кылбаан дээрил! Хууда санал-сумезин кадып, хуралдадып, семинарладып, парлаар дээш янзы-бүрү арга-ларны ажылган келдилер. Безин чадаарда лагдыныкчылап, аравында хуваажып алгаш, дузалап турарлар. Кызыл-Эник Кыргысович мээн «Кыштагда чырык» деп тоожумну рецензиялап, чырыкче үдежип берди...

Хире-хире бижигилептер болгаш Чогаалчылар эвилелинге бо-ла хире бээр мен. Санал-сүме-даа айтырар, дилег-даа кылыр ужурга таварыып турдум. Кабинединге кире дүжерге, Кызыл-Эник Кыргысович маңзап-даа олурган чүве дег, кижини өөрүп үткүүр, дегийт чылыг хол тутчур чаңныг кижи. Оон көстүүн уштуп, чода өткилеп олура, чугаазы саацайны-ла бээр. Хамыкты мурнай кадыкшыл, ажыл-амыдырал дугайында эгелээр. Ынчап чоруй кезек баштактаныгларга келир. Оонда дорзан аныяк чогаалчыларны бижип турарын санаг эгелээр. Мөнгүн-Тайгада Моллурганын. Тес-Хемде Доюндуптун болгаш өскелериндеа дугайын чугаалай бээр.

Оон чогаал ажылы хөй жанрларны хаара тудуп турар. Шулукчу, прозачы, драматург, очулдурукчу. Оон проза чогаалдарын номчуп олуррга, чечен-мергени, билдилии номчукчуну чайгаар хаара туда бээр. Чогаалдары өзулуг тыва национал ажыл-чаныы сиңирген, чоннуң угаан, соруун, чүткүлүн чүтлендирген бир-мөзүлеш төлептиг маадырлары-биле, чөптүг херек дээш ак биле караның аразында чидиг демиселдя чураанны биле оизаланып турар. Кандыг-даа чогаалчы ышкаш, бодунуң үнүн, аянын ук шаанда дилеп, дүрген тып алган, аныяндан хөйну бижип эгелээн чогаалчыларның бирээзи. Оон чогаалдарын чоннуң чөптүү-биле үнелеп турары, хамыктың мурнунда дылының чечен-мергенинде, тургузуунда оизагайында, хевирлериниң хөй янзылыында.

Чогаалчының бижиир аянын номчукчулар ам ыяк билир апарган. Кыска шулүүн, кылын романын-даа номчаап, душкан-на арындаа дыл талазы-биле оизагай чижекти тып алыр бис.

«Мөнге менги Мөнгүн-Тайга» деп бөлүк шулуктерин номчуй бээрге, ук черни билбес кижиниң безин сеткил-сагыжы хайныгып кээр.

...Көгереңнээн согуналар
Көшкелерде олургулаар.
Менги чечээ сенче көрүп,
Бедиктен кээп хүлүмзүрүүр
Хойжу кыстың чалымнарга
Хоюг үнү чангыланыр.

Сарлык сүрген аъттыг арат
Чаныга кээп хөөрежикр.
Чону ишчи, хөгжүмчү-даа,
Чогаалчы-даа, чурукчу-даа...

Мында артык сөс-даа, ара соглаан бодал-даа чок, көскү, шынзыг. Чогаалчы кижи номчукчуларының аразында ижеп, амыдыралдың терецинге эштип чорда, өзулуг чогаал төрүттүнер деп чүве моон-на билдине бээр. Ында Тыванын улустун чогаалчызы Степан Сарыг-оолдун Саны-Ширээ, Хорлуу кадай-даа, ук черниң оолдар, кыстары-даа уттунмаан. Чүгле угаадыглар эвес, сонуургал, магадал, баштак аяннар ажык көстүп турар. Ооң кадында-ла чогаалчы кижи бодунга негелделиг, харысалгалыг дээрзин мөгелеп, миниң тыртып каан:

«Тыван биле чугаа кылыр
Дылын ам-даа шаптыг-дыр ийин.
Каргы хемнин хаазынга
Хаймргалап чидидип ал».

Проза-даа, шулук-даа чогаалдарында дилеэшкиннер тодазы-биле көстүп турар. «Аътка өөрээл», «Ыяшка өөрээл» деп улуг хемчеэлдиг шулуктерде теманы чедир илереткеннин, уран-чечен арга-ларны ажылган, одуругларны аннаштырганы оизаланып турар.

Кызыл-Эник Кудажының чогаал номнарында маадырлар та чеже чедип турар чүве! Олар, амыдырал-да олчаан, бот-бодунга дөмейлешпес мөзү-чаңныг, чүткүл сонуургалдыг улуг, биче хамаатылардыр. Кичээнгейлиг номчукчу олардан чеже-чеже өттүнүштүг ажы-чаннарны тыпласдээрил!

Бодунун хоочун башкылары Салчак Токаның, Олег Саган-оолдун, Сергей Пюрбюнүн, Степан Сарыг-оолдун эгелеп каан оруун улам калбартып, бүзүреллиг бурунгаарлап олуурар чогаалчыларның бирээзи — Кызыл-Эник Кудажы деп чөптүү-биле чугаалап болур.

«Үйгу чок Улуг-Хем»—төөгү романында биче тыва чечен чогаалда эн улуг хемчеэлдиг роман. Оон композициялыг тургузуунун оизагайы, дылының чечени, уран арга-ларның утказында дүүшкээ, сюжеди номчукчуну чайгаар хаара туду-ып кээр.

Романдан таварышкан-на арынны ажыктаалы: «Ындыг чугаа дыкпан кааш, чүге чүве ийик. Соскар харлыга бер часкан. Думчуунун ишти ажыш-ажыш дээш боостаалы-ңга борбак кара чүве чыдыпкан ышкаш болган. Чүве мыттаваан, доңгаар дээрге карааның чажы төктү бээ-ышкаш боорга, хажыылынче өскээр көрүү берген». Ында номчукчуга чүү дээштиг боол болуруул? Автор номчукчуну сеткил-сагыжын Соскарны-биле каттыштырып, оон мурнунда болуушкунга холбап чураанны-биле үстүнде олуруглариның күжү үлгадын турар.

Ук чогаалда номчукчуларның билип алыр чүвелери-ле хөй. Мен база-ла өске хөй номчукчулар ышкаш, Кызыл-Эник Кудажының шулук-даа, проза-даа, шин-даа чогаалдарынга ыяк мен.

К. ЧАМЫЯН,
башкы, номчукчу.

СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ ● СПОРТ

МАССАЛЫГ БОЛДУРАР, МЕРГЕЖИЛДИ БЕДИДЕР

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң докладында күш-культура болгаш спорт ажылын экижидер талазы-биле чугула сорулганы спорт организацияларының мурнунда салган. Ол харысалгалыг болгаш хүндүлүг херекти амыдырал боттандырар дээш республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң ажылдакчылары чогуур хемчеглерни ап турар.

Спортту массалыг болдурар, күш-культуржуларны мергежилин бедидери хүнүн чугула айтырыы болуп келген болгаш болуп артар-даа.

Бисте 45 күш-культура коллективи бар, ында тос муң ажыг кежигүн хаара туттунган. Оон иштинден 2325 кижи ГТО-нуң нормаларын дужаап алган. Чылдын-на спорттун 20 хире хевириниге 40 ажыг маргылдааларны эрттирип турар. Хостут хүрештин, спорттун национал хевирлерин, туризмин, ча адарын, биатлонну, дельтоплавериз-мни биске сайзырадыр хемчеглерни ап келген. Спортка аныяктарны хандыкшыдары, оларның кадыын быжыглаары ниитилелдин чугула сорулгаларының бирээзи. Ынчангаш эвилелиниң болгаш уругларның чурттаа турар черлериниң аайы-биле «Аныяк спартакчы», «Алдын шайба», «Ак терге», «Хем мяч», «Өрүглүг мяч» клубтарның шаңналдары дээш маргылдааларны эрттирген.

Тыва АССР-ниң спорт ниитилелдиринин аразында спорт-массалыг ажылды экижидер база кышкы, чайгы спартакиадаларның түннелдери-биле социалистиг чарышка спартакчылар сөөлгү ийи чылда улаштыр бирги черни эелээн.

Спорт-массалыг ажылды план өзугаар чорудуп, коллективиниң кежигүннериниң кэдын быжыглаар, дыштанылгазын экижидериниче кичээнгей салып турар коллективтер чөвүлелде эвээш эвес. Оларга Тыванын геология-шинчилел экспедициязы (начальниги И. И. Корж), Тыва электри четкилери (директору Н. И. Чумаков), республика эмчилгези (кол эмчизи Ю. З. Ковенский) болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Геология-шинчилел экспедициязының партия, профсвилел, комсомол организациялары, удуртукчулары спорттун кижиге ажыын бедии-биле үнелеп билир, ынчангаш оон ажылын экижидериниче кичээнгейни салган. Коллектив кежигүннери боттарының күжү-биле спорт залын кылгаш, ында янзы-бүрү спортчу секцияларны тургускан. Маргылдааларны эрттирип турар, оон түннелинде геологтарның командалары хоорайның, ниитилелдин маргылдааларына чедишкиниг киржип келгеннер.

Спортчуларның мергежилин бедидериниче доктаамал кичээнгейни салып турар бис. Уругларның спорт школазының болгаш секцияларының ажылын экижидери-биле дуржулгалыг тренерлерни ында быжыглап, оларны өөредир, мергежилдиг спортчуларны бо чугула херекче хаара тудар хемчеглерни ап келген. Ол багай эвес түннелдерни берип эгелээн. Бистин зоналар, республика маргылдааларына, спартакиадаларына киришкен спортчуларывыс бо чылын чамдык чедишкиннерлиг болган.

Россия Федерациязының «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чөвүлелиниң бирги чери дээш ча адарының талазы-биле аныяктар аразынга Улан-Удэге эрткен маргылдаага бистин командавыс бирле дугаар ийги черни эелээн. Ча адарынга ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң спорт мастери, тренер Владимир Сыраттың өөренгиччизи Люда Назытпай Россия Федерациязының чөвүлелиниң шиландек командазының составына киргеш, «Спартак» спорт ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң бирги чери дээш маргылдаага киришкен. Россия Федерациязының спорт ниитилелиниң чөвүлелиниң бирги чери дээш ча адарынга улуг улустун маргылдаазы Кызылга эрткен, анда бистин шилиндек командавыс ийги черни алган.

«Самбажыктын согуну» шаннал дээш Бүгү-эвилел маргылдаазынга ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын ийи кижи күүсткен.

Ча адарының спортун сайзырадыр дээш Владимир Сыват улуг ажылды республикада чорудуп, олче аныяктарны хандыкшыдып турарын мактаар херек.

Хостут хүрештин эдээн каш мөгелери республикадан дашкаар маргылдааларга киришкеш, шаналдыг черлерни алгылаан. Ылангыя аныяк мөгелерни эки хүрежип турары биске өөрүүчүт. Россиянын спорт ниитилелиниң чемпионады Кемеровага октябрь айда болуп эткен. Анаа бистин тренеривис ССРЭ-ниң спорт мастери Александр Доржу бодунуң денизинге чемпионнаап, Владимир Күжүгет ийги, Алексей Хертек үшкү черлерни алган. Федерацияның шилиндек командазының составында кирген. Красноярскиниң политехникиг институдунун Кызылда филиалының студентизи хаакчы Сергей Бабкин биатлонга Россия чөвүлелиниң тулган чемпиону болган. Ол ышкаш өске-даа мактап болур спортчулар бисте бар.

1977 чылда «Хүреш» агиткультбригадазын бистин ниитидел тургускан. Оон кежигүннери спортту пропагандалаар хемчеглерде идепкейлиг киржип турарлар.

Бистин спорт ниитилели спорт-массалыг ажылды экижидер хемчеглерни ап турзадаа, «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң докладының негелделеринге аммаа четпес. Спорттун массалыг чедип алдынмаан. ГТО-нун күш-культура комплексиниң нормаларын дужаарыче күш-ажылчы коллективиниң бүрүзү эгелеп кирбээн, ынчангаш спортчуларының саны эвээш. Ону экижидери-биле күш-культура организацияларында чорудуп турар ажыльвыс кошкак, оларга практиктиг дузаны шоолуг чедирбейн келген бис. Тыва АССР-ниң Культура, Садыг, Чурттала-коммунал ажылагый, Чоннуң амыдырал хандырылга министерстволарының удуртукчулары спорт ажылынче кичээнгей салбайн турар. Ол четпестерни эдер хемчеглерни албайн келгеин бистин кошкак ажылывыс болур.

Спортчуларының мергежилин белдери-биле ап чорудуп турар ажылывыс амгы үеним негелдезиче четпес, ынчангаш ону экижидер хемчеглерни алыры—хүн бүрүүн хөрээ деп санап турар бис.

Маргылдааларның шынарын экижидер, орта хөй кижилерни киришпирер хемчеглерни моон соңгаар адыр.

Күш-культураны сайзырадыр талазы-биле салдынган сорулгаларны күүседир дээш ниитилелдин спорт организацияларының удуртукчулары боттарындан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылып, кызымак ажылдаарлар.

В. БИЧЕ-ООЛ,
«Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чөвүлелиниң даргазы.

Республика найысылалының спортчуларының кышны сезонунуң байырлыг ажыдыышкыны эрткен дыштаныр хүнде «Тайга» станциязынга болуп эрткенин моок мурнунда бижээн бис. Болуп эткен маргылдааның хөрээжен спортчулар аразынга эстафета чарыжынга башкы училишезиниң сургуулдары кымга-даа аштырбайн, бирги черни бүзүреллии-биле чаалап алган.

ЧУРУКТА: тиилекчи болган команданың кежигүннери (оң талазындан) Лариса Горбунова, Людмила Бушманова, Екатерина Чуруто олар.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

БИСТИИНДЕ МЫНДЫГ

Көдээ черге спортту сайзырадыр дугайында «Шын» солуунуң арынарынга көдүүп турар айтырыг кончуг шын деп бодаар мен. Ол талазыбиле ажылы кошкак ажылагыйларга, организацияларга дуза болуру-биле бистин «Шекпээр» совхозта спорттуң байдалының дугайында маңзаа каксы-даа бол бижикседим.

Элээн каш айлар мурнунда бо совхозка спортту хөгжүдер дугайында айтырыг көдүрүп келген. Ажыл-агыйда партком бодунуң эзлчег чок хуралынга ВЛКСМ комитединин кежигүннерин чыгаш, аныяктарның болгаш ниити чоннуң күш-дамыр кижизидилгезинин дугайында айтырыгны чугаалашкан. Спорт чөвүлелин чыгаш, ооң составын чаарткан. Спортчу маргылдаалар организастаар, оны эрттирер талазы-биле тус-тус кижилерге даалгаларны берген. Спорт чөвүлелиниң даргазынга көдээ Советтин депутады, аныяк коммунист Ооржак Намчыдоолду томуйлаан.

Оон бээр хөй-даа үе эрттээн-даа болза спорт ажылында өскерилгелер бар. План өзугаар волейболдун, баскетболдун, тыва хүрештин, шыдырааның хөй кижи киржиччилиг маргылдаалары болгулаан. Оон тиилекчилерни тус-тус шаниаан.

Чедишкиннерге оон-биле оожургаваан. Хостуг хүрештин, стол теннизинин, волейболдуң секцияларын тургускан. Ында беш тренер, спорт мастериниң үш кандидады хөй-ниити эгелээшкин-биле ажылдап турар.

Секцияларның эки ажылдап турарын бадыткаары-биле чижек кылдыр хостуг хүрештин секциязын маңаа чугаалап көрейн. Оон киржиччилери неделяда үш удаа школаның спорт залынга чыглып турар. Ниитизи-биле ында өөренгиччилердаа, совхоз ажылчыннары-даа — дөртен хире кижи хаара түттунган. Чоокта чаа оон тренери Сергей Ондарың өөреткени он алды аныяк мөге күжүн шенешкен. Оларның аваангыр, чараш аргаларны ажыглап билирин суурнун чону магадаан.

Спорттун ацгы-аңгы хевирлерин Ооржак Калдар-оол, Монгуш Деңгей-оол, Светлана Монгуш, Владимир Ооржак ышкаш аныяктар билдилиг удуртуп турарлар. Болейболга, баскетболга болгаш өске-даа чүүлдерге хандыкшылдыглар үстүнде ады киргениниң ачызында илереп келгеннер.

Материалдыг баазаны тургузарынга совхоз дирекциязы улуг дузаны көргүзүп турар. Чоокта чаа ийи бильярдты, он шыдырааны, хоккей ойнаар херектелдерни болгаш өске-даа үүлдерни садып берген. Чамдык тускай эртемниглер кышкы спорт сезонунга хереглээр дериг-херектелдерни боттары база саткылап алганнар.

«Шекпээрниң» спортчулары чүгле совхоз төвүнге маргылдаалар эрттирери-биле кызыгаарлаттынмайн, эш хуунун ужуражылдаларын өске ажылагыйларга организастап турар. Ындыг үеде совхоз дирекциязы спортчуларга тускай автобусту база үндүрүп берип турар.

А. ХЕРТЕК,
башкы.

ОЛИМПИЙ ОРУУНУҢ КУБОГУ

Бай-Хаакта уругларның спорт школазының ийи чүс хире өөренгиччилери кышкы спорт сезонун ажыткан хаакка маңнаарының маргылдаазынга киришкен. Ук маргылдаа район төвүнге болган. Орта тиилекчи болганнар Хакасияның Тея суурга чеди хоорайның спортчуларының чыжынга киржип, олимпий оруктарының кубогу дээш ойнаар. Ынчангаш хаакка маңнаарының чарыжынга шаңналдыг черни алыр дээш кижи бүрүзү эң эки көргүзүүнүң чедип алыр дээш мергежилин үндүрген.

Аныяк хаакчылар Олег Надин, Людмила Адаева, Ольга Дуваевская олар 5, 3, 2 километрлериң чарыжынга бирги черлерни алган. Бо спортчулар эрткен чылын чүгле районга эвес, харын республика маргылдааларынга база эки түннелди көргүскеннер. Ортумак болгаш бичии бөлүктерге Владимир Чебочаков, Елена Шестакова, Валерий Богатырев, Виктор Злотников, Татьяна Миронова бир дугаарында чемпион атты чедип алганнар.

Уругларның спорт школазының 20 эн дээре хаакчызы Тея суурже баар эргени чаалап алган. Ында бистиң чурттуң олимпий ойынарынга киржир шилиндек командавыс белеткелди чорудуп турар. Маргылдаа доозулган соонда олимпийжилер чаңчыл өзугаар тиилекчилерге шаңналдарны тыпсыр болгаш Олимпиадага белеткелди чугаалап бээрлер.

Х. АЛАШ-ООЛ.

ДЕКАБРЬДА КӨРҮНЕР

Сценарист Артур Макаровтун бижээн сценарийи-биле режиссер-тургузукчу Виталий Кольцов **«Чоок-кавының делгеммери»** деп кинону «Мосфильм» киностудиязынга кылып боттандырган. Кинода ырның өстерии Михаил Матусовский бижээн, композитору — Владимир Шаинский. Рольдарда — артистер Жанна Прохоренко, Анатолий Васильев, Любовь Соколова, Иван Савкин, Ирина Грищина, Всеволод Сиаев, Николай Парфенов. Кино бир совхозтуң ажыл-агыйжы директору Анна Владимировна Тальникованың дугайында көргүзүп турар. База бир чаа кинону **«Амыхуу айтырыглар талазы-биле кезек интервью»** дээр. Кинода журналист хөрүжен Софиконун болгаш оон ашаа Арчилдин амыдырал-чуртталгазын көргүзүп турар. Софиконун ролюн Софико Чиаурели ойнаан. Арчилдин ролюн Кетеван Орахелашвили ойнап турар. Кинону «Грузиянфильм» киностудиязы үндүрген.

«Мосфильм» киностудиязынга кино тырттырып турган бир үеин көргүскен кинону **«Мээн ынакшылым, мээн мунгаралым»** деп адаар. Киноның режиссеру — Аждара Ибрагимов. Кол рольдарда—турк киноактерлар Тюркан Шорай биле Фарук Пекер олар.

Итали кинематография бо удаада көрүкчүлерге **«Буруу чок»** деп кинону бараалгадыр. Өг-бүлеге хүнеэшкиниң багай салдарлыын көргүскен бо кинода кол рольдарны Джонкарло Джоннини, Лаура Антонелли, Дениффер Онейл олар ойнаан.

Дика биле Джейн оларның солун чуртталгазының дугайында көргүскен америк кинону **«Дика биле Джейнниң солун ужуралдары»** дээр. Сценарийнин автору— Дэвид Джайлер, режиссеру Тед Коттчев. Рольдарны артистер Джордж Сигал, Джейк Фонда олар ойнап турар.

Республиканың киноэкранарында Коммунистиг партиниң болгаш совет улустун күр черни шиңгээдип алган маадырлыг ажыд-ижинин дугайын көргүскен **«Хлебтиң амданы»** деп кино үнүшаан.

В. ВАСИЛЬЕВА.

телевидение

ДЕКАБРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — **«Ye».** Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — **«Харыылаар, горнистер!».** 11.35— **«Камертон».** Уран-чечен телефильм. 2-ги серизы. 12.45— А. Цаликовскийниң удуртулгазы-биле улустуң хөгжүм херектелдериниң ансамблиниң концерти. 13.30 — Литературалыг номчулга. И. Бунин — **«Чечен чугаалар».** 13.55— Медээлер. 14.00— 16.00 — Чапсар. 16.00 — Медээлер. 16.20 —**«Үрезиннер хлеб болу бээр».** Документалдыг телефильм. 17.10— Каунас хоорайның национал танцының **«Суткинс»** ансамблиниң концерти. 17.30 —**«ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл?** Дамчыдылганы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Москва хоорайның 51-ги ПТУ-нуң будүрүлге өөредилгезиниң мастери С. А. Антонов чорудар. 18.00 — **«Шыдыраа школазы».** Разрядчылар клазы. Оюнуң ортузу.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — **«Ленинизм—бистиң үснинг революсчу тугу».** Беседа. 18.40 — Телемедээлер. 18.55— **«Оттуг чылдарның гвардейжилери».** Документалдыг фильм. 19.05 — **«Гриппти баш удур болдурбазы».** Эмчиниң беседазы. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — **«Миллионнарның ленинчи университеди».** 20.00 — **«Чурук бүрүзүнде — хүн».** 20.15 — **Бөгүн делегейде.** 20.30 — **«Маадырлыг чорук».** 21.00 — **Национал байырлалга — хамаарышпас чорукту чарлаан хүнге тураскааткан Финляндияның телевидениезиниң программазы.** 22.30 — **«Ye».** Информастыг программа. 23.05— Уругларның делегей чылынга, **«Өңнүктериң арынары».** 23.50 — 00.05 — **Бөгүн делегейде.**

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30 — **«Башкыларга —музыка кичээли».** 2-ги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—20.55 — **«Фауст».** Телешин. 1-ги серизы

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 6-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Хлебтиң амданы» (3-4-кү фильмнер) 9.30, 14.30, 17.20, 20.10, **«Бардам Квака»** 12.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Демир чажыртыныглыг кижи» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночымды» 10.00, **«Мурнуу чүктен тачанка»** 11.30, **«Хлебтиң амданы»** (1-2-ги фильмнер) 14.30, **«Дүш болган пассажирлер»** 17.20 19.10, 21.00 (үзүткан). шактарда.

«ВОСТОК»: «Ооп болгаш океан» 15.00, **«Албадаткан мөөрей»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

НОВОСИБИРСКИНИҢ № 32 ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ 1979—80 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ДАРААЗЫНДА ТУСКАП ЭРТЕМНЕРГЕ ӨӨРЕНИР КҮЗЕЛДИГ ООЛДАР БОЛГАШ КЫСТАРНЫ ЧАЛАП ТУР

1. Универсал токарьлар.
2. Фрезеровщиктер.
3. Аппаратуралар монтажниктери.
4. Механиктиг чымылга ажылдарының слесарьлары.
5. Аппаратураларының чыыкчы слесарьлары.

Өөренгиччилерге айда 80—85 рубль түүнүг стипендияны бээр.

Тывадан барганнарны ниити чуртталга бажыңнары-биле хандырар.

Үстүнде хандырылгалардан аңгыла, будүрүлге практиказының үезинде ажыл төлевириниң 33 хуузун өөренгиччилерге төлээр.

Училище Кызыл хоорайда туттунуп турар заводка ажылдаар мергежилдиг ажылчынарны белеткээр. Өөренир хуусаазы 1 чыл.

Кичээлдер бөлүктерни четчелээн соонда эгелээр.

Документилерни дараазында адресче чорудар:

Кызыл хоорай, Щетинкин биле Кравченко кудумчузу, 38. Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитеди. Телефон дугаары 2-34-42.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарияттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетүр кылдызының 2-22-64, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16405. Чагыг 2892.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном-үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01477